

**MASARYKOVA UNIVERZITA V BRNĚ**

**FILOZOFICKÁ FAKULTA**

Seminář estetiky

**Marxistický diskurs v estetice  
v tištěných médiích mezi lety 1990–2013**

*Bakalářská diplomová práce*

Autor práce: Renata Bušková

Vedoucí práce: doc. Mgr. Rostislav Niederle, Ph.D.

Brno 2013

## **Bibliografický záznam**

BUŠKOVÁ, Renata. *Marxistický diskurs v estetice v tištěných médiích mezi lety 1990–2013*. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Seminář estetiky, 2013. 58 s. Vedoucí diplomové práce doc. Mgr. Rostislav Niederle, Ph.D.

## **Anotace**

Tato bakalářská práce se zabývá marxistickou estetikou a články o marxismu vydanými v letech 1990–2013. Hlavními použitými zdroji jsou články vydané po roce 1990 v českém jazyce, či do jazyka českého později přeloženy.

V této práci jsou články shrnuty a rozděleny do tří kategorií podle přínosnosti a vytváří tak dobrou pomůcku pro zkoumání vlivu marxismu na současnou českou estetiku.

## **Annotation**

This BA thesis handles with Marxist aesthetics and articles about Marxism released in years 1990-2013. The main used sources are articles released after 1990 in Czech, or into Czech later translated.

In this thesis there are the articles which are summarized and divided into three categories due to benefits and which create a good tool for examining the influence of Marxism on contemporary Czech aesthetics.

## **Klíčová slova**

Marxismus, Marx, Engels, marxistická estetika, modernismus, postmodernismus, kapitalismus, komunismus, materialismus

## **Keywords**

Marxism, Marx, Engels, Marxist aesthetics, modernism, postmodernism, capitalism, communism, materialism

## **Prohlášení**

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato diplomová práce byla umístěna v Ústřední knihovně FF MU a používána ke studijním účelům.

V Brně dne 30. 11. 2013

Renata Bušková

## **Poděkování**

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu práce doc. Mgr. Rostislavu Niederlemu, Ph.D. za pomoc s výběrem tématu a za cenné rady a připomínky. Dále bych tímto chtěla poděkovat své rodině a Danieli Šimkovi za podporu a motivaci.

# Obsah

|       |                                                                   |    |
|-------|-------------------------------------------------------------------|----|
| 1     | Úvod.....                                                         | 9  |
| 2     | Marxismus a jeho definice .....                                   | 11 |
| 2.1   | Definice marxismu .....                                           | 11 |
| 2.2   | Marxismus a materialismus.....                                    | 17 |
| 3     | Marxismus v letech 1990 – 2013 .....                              | 22 |
| 3.1   | Články týkající se marxismu vydané v letech 1990 – 2013 .....     | 22 |
| 3.2   | Články přínosné pro současnou marxistickou estetiku .....         | 23 |
| 3.2.1 | Miloslav Caňko: Etično – estetično – politično .....              | 24 |
| 3.2.2 | Fredric Jameson: Teorie postmoderny .....                         | 28 |
| 3.2.3 | Fredric Jameson: Pět tezí o současném marxismu .....              | 31 |
| 3.2.4 | Mark Fisher: Kapitalistický realismus .....                       | 35 |
| 3.2.5 | Miroslav Štochl: Teorie v karanténě .....                         | 38 |
| 3.2.6 | Michael Hauser: Traumatická krása. Caravaggio a proletariát ..... | 41 |
| 3.3   | Články méně přínosné pro současnou marxistickou estetiku.....     | 44 |
| 3.3.1 | Jaroslav Anděl: Kulturní levice a české moderní dějiny .....      | 44 |
| 3.3.2 | Robert Kurz: Černá kniha kapitalismu .....                        | 46 |
| 3.4   | Články pro marxistickou estetiku nepřínosné .....                 | 48 |
| 3.4.1 | Slavoj Žižek: Lenin ve virtuálním kyberprostoru?.....             | 48 |
| 3.4.2 | Josef Kroutvor: Kultura, kulturnost a umění.....                  | 49 |

|       |                                                           |    |
|-------|-----------------------------------------------------------|----|
| 3.4.3 | Cristian Fuchs: K marxistickým internetovým studiím ..... | 50 |
| 3.4.4 | Louis Carabini: Karel Marx .....                          | 51 |
| 4     | Závěr .....                                               | 53 |
|       | Résumé.....                                               | 55 |
|       | Summary .....                                             | 56 |
|       | Seznam literatury .....                                   | 57 |

# 1 Úvod

V této bakalářské práci se budeme zabývat marxismem po roce 1990. Hlavním cílem práce je sesbírat a roztřídit tištěné články, týkající se marxismu, vydané v letech 1990 – 2013; a to články česky vydané, či do češtiny přeložené. Tímto bude vytvořena pomůcka pro zkoumání vlivu marxismu na umění a estetiku v českém prostředí.

Marxismus je totiž téma, které se estetiky, byť ne přímo, dotýká. Jako filozofický směr působí na estetiku a umělecké teorie alespoň dvojitým způsobem. Na jedné straně je marxistická filozofie aplikována na filozofii umění, hodnotí stávající umělecké standardy. Dokonce představuje i vlastní umělecký směr se specifickými formálními i obsahovými nároky jako je třeba sociální realismus. Druhým případem je prosakování marxistických myšlenek do tvorby umělců, kteří se marxistickou filozofií inspiroují. Příkladem mohou být díla umělců, kteří vyjadřují nesouhlas se současnou ekonomickou situací ve světě. V souladu s marxismem upozorňují na nepříznivé důsledky kapitalismu a tržní společnosti.

V první části práce se zaměříme na definici marxismu a sledování jeho vývoje ve dvacátém století, což je období, kdy se marxistická filozofie rozvíjela nejvíce. Nastíníme také teorii marxistického materialismu; velmi podstatné části marxismu, kterou nelze opomenout, jelikož většina autorů, kteří se věnují materialismu, se zabývá i estetikou; navíc marxistický materialismus představuje rozpor s idealistickou estetikou. K tomuto použijeme Kellyho *Encyclopedia of Aesthetics*, publikaci *Blackwellova encyklopedie politického myšlení*, a *Estetický slovník* od Henckmanna a Lottera.

V hlavní části navážeme souborem článků týkajících se marxismu, jak jsme již výše zmínili. Tyto články je nutné projít, zhodnotit jejich myšlenky a následně je komparativní metodou seřadit do tří kategorií. Jsou tříděny na základě jejich relevance a přínosu k tématu, počínajíc velmi přínosnými, přes méně přínosné, až po absolutně nepodstatné články. Zároveň považujeme za nutné uvést, v čem spočívá přínos (či proč je hodnotíme jako nepřínosné) daných děl, abychom předešli spornosti zařazení do kategorií. Některé z velmi podstatných článků rozvedeme více, abychom měli dostačující vzor pro porovnávání relevance jednotlivých článků.

## 2 Marxismus a jeho definice

V této části práce se budeme zabývat vznikem marxismu, jeho definicí a popisem, politickými, historickými a filozofickými aspekty marxismu. Nastíníme také vývoj marxismu ve dvacátém století, jeho odnože a autory věnující se tomuto tématu. Budeme se věnovat i materialistickému přístupu jakožto součástí marxistické estetiky.

### 2.1 Definice marxismu

„Marxismus je vědou o kapitalismu, nebo lépe řečeno (abychom zároveň prohloubili oba termíny): je to věda o bytostných rozporech kapitalismu.“<sup>1</sup>

Marxismus je ekonomický, filosofický a politický směr, který vznikl v 19. století. Jeho počátky se vážou především ke Karlu Marxovi a jeho kolegovi a současníkovi Friedrichu Engelsovi. Spolu s Marxem napsali nejdůležitější marxistická díla, jako jsou *Německá ideologie*, *Manifest komunistické strany*, *Cena, mzda, zisk*, a další.

Karl Marx, pruský rodák z Trevíru, byl ve své době velkým revolucionářem. Jeho reakce na tehdejší kapitalistickou společnost (touto reakcí byla právě kritická analýza), dala základ novému politickému i filozofickému směru.<sup>2</sup>

---

<sup>1</sup> JAMESON, Fredric. Five Theses on Actually Existing Marxism. *Monthly Review: An Independent Socialist Magazine*. 1996, č. 47, s. 1–7. Pro tuto práci použijeme překlad Pavla Siostrzoneka dostupný z [http://www.sok.bz/index.php?option=com\\_content&task=view&id=194&Itemid=28](http://www.sok.bz/index.php?option=com_content&task=view&id=194&Itemid=28)

<sup>2</sup> MCLELLAN, David. Marx, Karel. In: BLACKWELL, Basil. *Blackwelova encyklopedie politického myšlení*. 1.vyd. Brno: Jota, 1995, s. 281.

Marxovo myšlení bylo velmi ovlivněno Hegelovou filozofií<sup>3</sup>, vliv však můžeme nalézt i u Feuerbacha<sup>4</sup>, což jsou dvě výrazné osobnosti z kruhu klasických německých filozofů. Po Marxově přestěhování do Paříže pak můžeme sledovat jeho odklon od idealistického hegelianství k něčemu, co nazýváme humanistickým komunismem.<sup>5</sup>

Můžeme říci, že Marxovy myšlenky a později i popsaná koncepce z velké míry čerpají u Feuerbachova pojetí materialismu. To i navzdory tomu, že jej Marx kritizuje, neboť podle Marxe by měl být Feuerbachův materialismus převeden i v praxi, nikoliv pouze teoretický<sup>6</sup>. Koncepce je totiž založena na protikladu mezi společností a odcizením lidské práce ve společnosti, kde vládne kapitalismus.<sup>7</sup>

Marxismus má tři hlavní charakteristiky už od dob svých zakladatelů. Tyto charakteristiky jsou společné většině odnoží marxismu. První, a zároveň nejdůležitější z nich, je výklad a kritika současné společenské situace i společností minulých. Marxismus přisuzuje nejvyšší postavení ekonomickým faktorům a domnívá se, že společenskou změnu a vývoj ovlivňují nejvíce ze

---

<sup>3</sup> Jeho styky s mladogegelovci v raných počátcích jeho kariéry jsou nepopíratelným důkazem ovlivnění Hegelem; ačkoliv styky s příliš radikální skupinou mu nedaly velmi dobré vyhlídky na kariérní budoucnost.

<sup>4</sup> Wolff, Jonathan, "Karl Marx", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2011 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<http://plato.stanford.edu/archives/sum2011/entries/marx/>>.

<sup>5</sup> Karl Marx by Frederick Engels 1877. In: *Marxists Internet Archive* [online]. 2013 [cit. 2013-11-16]. Dostupné z: <http://marxists.org/archive/marx/works/1877/06/karl-marx.htm>

<sup>6</sup> Wolff, Jonathan, "Karl Marx", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2011 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<http://plato.stanford.edu/archives/sum2011/entries/marx/>>.

<sup>7</sup> MCLELLAN, David. Marx, Karel. In: BLACKWELL, Basil. *Blackwellova encyklopedie politického myšlení*. 1.vyd. Brno: Jota, 1995, s. 281–282.

všeho. Důležitost je přisuzována především výrobním silám<sup>8</sup> a výrobním vztahům<sup>9</sup> – tyto utvářejí politický a kulturní systém. Tento způsob nahlížení na problematiku nazýváme „historický materialismus“.<sup>10</sup> Pokusme se uvést tuto charakteristiku na příkladu. Období průmyslové revoluce mělo za následek nové vynálezy, které měly poměrně velký dopad na společnost. Manufakturní proces výroby byl nahrazen strojní výrobou, což mělo za následek růst dělby práce a specializací. Nové vynálezy měly obrovský dopad na společnost. Snížila se úmrtnost kojenců a novorozenců, čímž se prodloužila střední délka života a zvýšil přírůstek obyvatelstva. Díky zavedení strojů se také zvýšila schopnost zpracovávat kovy a vyrábět stroje nové – toto mělo za následek industrializaci.

„Ekonomická základna podle marxismu determinuje politickou a ideologickou nadstavbu.“<sup>11</sup> Společenská změna je přinášena vývojem ekonomické struktury. Rozpor mezi výrobními silami a vztahy má za následek revoluci; dochází totiž k ustanovení nových ekonomických a politických vztahů.<sup>12</sup>

Kritická složka této charakteristiky spočívá v tom, že výrobní síly jsou ovládány menšinou, která zneužívá ekonomickou moc k vykořisťování společnosti (a přivlastňováním si nadvýrobku), což vede k vyústění třídního boje. „Forma všech politických institucí a kultury je určována převládajícím ekonomickým systémem a držiteli ekonomické moci – vládoucí třídou – s cílem podpořit nerovné rozdělování prostředků.“<sup>13</sup>

---

<sup>8</sup> Nástroje, prostředky a technika.

<sup>9</sup> Způsob, jak se lidé organizují, aby dokázali využít výrobní síly.

<sup>10</sup> MCLELLAN, David. Marxismus. In: BLACKWELL, Basil. *Blackwellova encyklopedie politického myšlení*. 1.vyd. Brno: Jota, 1995, s. 284.

<sup>11</sup> *Ibid.*

<sup>12</sup> *Ibid.*

<sup>13</sup> *Ibid.*

Druhá charakteristika je „představa alternativy ke společnosti založené na vykořisťování a třídním rozdělení“<sup>14</sup> – tato společnost je společnost, která je založená na vlastnictví společném všem<sup>15</sup>. Je zde přízvukováno rozvíjení člověka jako takového, jelikož dělba práce je v této společnosti zrušena. Důležitý je zde i zánik třídního systému a tím pádem i třídní nadvlády. Počáteční stádium zde nazýváme *socialismem*. Toto prvotní stádium je vymezeno na základě možností a schopností jedince přispívat. Následující stádium, nazývané *komunismus*, funguje podle zásady „každý podle svých schopností, každému podle jeho potřeb“. Tento systém je však v jakémkoliv podrobnějším popisu na základě Marxových premis velmi spekulativní.<sup>16</sup>

Třetí charakteristikou je problematika přecházení z jednoho období ke druhému. „Materialistické pojetí dějin načrtnuté v první charakteristice jasně naznačuje, že kapitalistický výrobní způsob je stejně dočasný jako všechny předcházející.“<sup>17</sup> Přesný mechanismus přechodu kapitalismu na socialistickou společnost je podle různých marxistů velmi proměnlivý. Tito autoři se obecně shodují na nestabilitě kapitalistického systému, i když cesta od kapitalismu k socialismu se na Západě nakonec ukázala být velmi kontroverzní.<sup>18</sup>

Na přelomu století se do marxismu dostávají dva nové prvky. Metafyzika, kterou nazýváme *dialektický materialismus*<sup>19</sup> a *imperialismus*<sup>20</sup>.

---

<sup>14</sup> MCLELLAN, David. Marxismus. In: BLACKWELL, Basil. *Blackwelova encyklopedie politického myšlení*. 1.vyd. Brno: Jota, 1995, s. 284.

<sup>15</sup> Mluvíme zde o vlastnictví výrobních prostředků.

<sup>16</sup> MCLELLAN, David. Marxismus. In: BLACKWELL, Basil. *Blackwelova encyklopedie politického myšlení*. 1.vyd. Brno: Jota, 1995, s. 284.

<sup>17</sup> *Ibid.*.

<sup>18</sup> *Ibid*, s. 284–285.

<sup>19</sup> Týká se především výkladu podstaty vesmíru a výrazně jí napomohl Engels.

<sup>20</sup> K formulaci této teorie přivedl marxisty především boj o kolonie. Jednu z nejlepších teorií uvedl Hilferding, který poukazoval na ovládání průmyslu velkými úvěrovými institucemi a na rostoucí majetek korporací.

Poté se objevuje *marxismus Druhé internacionály*, jehož významným představitelem je Karl Kautsky (kladoucí důraz na deterministické aspekty materialistického pojetí dějin). Důležitý vliv na marxismus má také politické dění během první světové války. Marxisté nebyli schopni dostatečně sledovat jev nacionalismu, což pro ně mělo zásadní problém při sledování jeho násilného projevu ve válce. Následně přichází Lenin, který přejímá myšlenky u Hilferdinga a Bucharina. Jeho důležitým příspěvkem pro marxismus je *teorie avantgardní strany*<sup>21</sup>. V roce 1917 dochází vně Ruska k rozdělení marxismu na dva nestejně proudy. Byli to marxisté v nových komunistických stranách, kteří přijímali bolševismus, a marxisté, kteří se snaží udržet nesovětskou formu marxistické teorie, i když prokazatelně upadá. Kromě toho se na západě objevují především intelektuální marxisté. Ti se, spíše než politice, věnují filosofii, epistemologii, metodologii a estetice. Po roce 1917 byli dvěma nejvýznamnějšími autory Lukács a Gramsci. Ve své době se aktivně věnovali i politice a jejich vliv je patrný dodnes. Lukács kritizuje buržoazii a věří v rostoucí schopnosti proletářského vědomí. Gramsci se stává nejoriginálnějším marxistickým myslitelem posledních padesáti let. Pokouší se přehodnotit místo nadstavby v marxistickém pojetí historické změny.<sup>22</sup>

Po druhé světové válce se v marxismu objevují dvě protikladné tendence, které se pokouší vlít do žil marxismu novou krev za pomoci novějších filozofických směrů. První tendenci pozorujeme u frankfurtské školy a pozdního Sartra, kteří zvýrazňují subjektivní stránku marxismu. Sartre se objevuje s *existencialismem*, frankfurtská škola používá psychoanalýzu; členové se pokouší vymanit z tradičního marxistického pojetí politiky a ekonomie a směřovat k obecnější kritice buržoazní kultury. Druhá tendence, či spíše směr, je ovlivněn strukturalismem a na marxismus nahlíží jako na

---

<sup>21</sup> Myšlenka, že strana by měla být složená především z revolucionářů.

<sup>22</sup> MCLELLAN, David. Marxismus. In: BLACKWELL, Basil. *Blackwelova encyklopedie politického myšlení*. 1.vyd. Brno: Jota, 1995, s. 284–286.

vědu. V tomto směru se výrazně uplatňuje především Althusser, který trvá na autonomním pojetí vědy a jeho učení bylo protikladem k všem typům redukcionismu i extrémním formám hegelovského marxismu. V průběhu dvacátého století se marxismus rozdělil do mnoha směrů. V současnosti existují čtyři typy: prvním je ortodoxní marxismus, který slouží v etablovaných socialistických společnostech jako ideologická soustava, v níž se odehrává společenská a politická diskuze, druhý typ marxismu je pragmatický marxismus západoevropských komunistických stran<sup>23</sup>. Třetí typ bychom mohli „umístit“ do některých částí Afriky, Střední a jižní Ameriky a jihovýchodní Asie. Zde je marxismus použit jako protest proti ekonomickému vykořisťování a velmi často funguje ve spojení s nacionalismem – jako ideologie masové účasti na procesu modernizace. Čtvrtý typ marxismu se objevuje především na Západě; západní marxisté se téměř úplně odvrací od politiky a upírají pozornost na filozofii jako na svůj cíl.<sup>24</sup>

---

<sup>23</sup> Tyto strany často využívají Gramsciho teorii a ideje k obhajobě kompromisu s převládajícím duchem parlamentarismu.

<sup>24</sup> MCLELLAN, David. Marxismus. In: BLACKWELL, Basil. *Blackwelova encyklopedie politického myšlení*. 1.vyd. Brno: Jota, 1995, s. 286–287.

## 2.2 Marxismus a materialismus

Marxistický materialismus můžeme považovat za implikaci výrazného stavu napětí, či rozpor s idealistickou estetikou.<sup>25</sup>

Termín *marxistická estetika* se prosadila až ve 30. letech 20. století poté, co Lifšic prošel kompletní Marxovo a Engelsovo dílo a dal dohromady veškeré zmínky týkající se umění. Lukács pak tyto projevy interpretuje v jejich souvislostech.<sup>26</sup>

Na rozdíl od idealistické estetiky, která umění odděluje od hmotného světa, materialistická estetika chápe umění jako jeho součást.<sup>27</sup> V současnosti je dialektický a historický materialismus úzce spjatý s marxismem. Marxistická estetika chápe umění jako formu, nebo také jinak jako ideologii „(...) nadstavby, která odráží konflikty ekonomické a sociální základny a tím je (vědomě či nevědomě) výrazem určitých třídních zájmů.“<sup>28</sup>

Estetika u Marxe a Engelse je především otázkou specifické formy pravdy. „Byla pravda v umění něco striktně se týkající vnitřní struktury estetické oblasti, nebo naopak pobývala ve svém vztahu k nezávislosti reality?“<sup>29</sup> Z toho plyne, že marxismus má také především požadavek na

---

<sup>25</sup> LARSEN, Neil. Marxism and materialism. In: KELLY, Michael. *Encyclopedia of Aesthetics*. New York: Oxford University Press, 1998, s. 188.

<sup>26</sup> LOTTER, Konrad. Estetika marxistická. In: HENCKMANN, Wolfhart. *Estetický slovník*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1995, s. 54.

<sup>27</sup> Kořeny můžeme hledat už u Aristotela v Poetice, přičemž u Platóna a jeho idealismu dochází k odklonu.

<sup>28</sup> LOTTER, Konrad. Estetika marxistická. In: HENCKMANN, Wolfhart. *Estetický slovník*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1995, s. 54.

<sup>29</sup> „Was the truth of art something strictly internal to the aesthetic sphere, or did it, on the contrary, reside in its relationship to an independent, material reality?“ LARSEN, Neil.

realismus; vysoce hodnocení jsou například William Shakespeare, Honoré de Balzac, Lev Nikolajevič Tolstoj a jiní. Tento realismus spočívá ve „(...) vyjádření typických charakterů v typických okolnostech.“<sup>30</sup> Proto realismus můžeme chápat jako *tendenční umění*, tedy jako „obraz reálných, historických tendencí.“<sup>31</sup>

Marxistická estetika se týká umělecké praxe jako součásti hmotného světa práce a výroby. „Pokud je samotná lidská práce odcizená od lidského dělníka, jak, materialisticky řečeno, může umění takto odcizené existence být něčím jiným, než vybledlým stínem skutečně a plně lidského tvůrčího procesu, kterým kdysi bylo (v podmínkách bytí primitivního společenství) a může opět být (v budoucí beztržní společnosti)?“<sup>32</sup> Toto umění bychom měli považovat za proces, ve kterém člověk na rozdíl od zvířete<sup>33</sup> je schopný tvořit a produkovat v souladu se standardy každého druhu (nejen toho svého) a má znalosti a dovednosti potřebné k tomu, aby byl schopen je použít všude tam, kde by měl (podle standardu) a kde je potřeba. Jak uvádí Marx s Engelsem

---

Marxism and Materialism. In: KELLY, Michael. *Encyclopedia of Aesthetics*. New York: Oxford University Press, 1998, s. 188.

<sup>30</sup> LOTTER, Konrad. Estetika marxistická. In: HENCKMANN, Wolfhart. *Estetický slovník*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1995, s. 54.

<sup>31</sup> LARSEN, Neil. Marxism and materialism. In: KELLY, Michael. *Encyclopedia of Aesthetics*. New York: Oxford University Press, 1998, s. 188.

<sup>32</sup> „If human labor itself has become alienated from the human laborer, how, materialistically speaking, can the art of such an alienated existence be anything but a pale shadow of the truly and fully human creative process it once was (under conditions of primitive communal being), and may yet again become (in a future classless society)?“ LARSEN, Neil. Marxism and materialism. In: KELLY, Michael. *Encyclopedia of Aesthetics*. New York: Oxford University Press, 1998, s. 189.

<sup>33</sup> Které formuje a vytváří věci v souladu s potřebami a zaběhnutými pravidly svého druhu.

v *Ekonomicko-filosofických rukopisech*<sup>34</sup>, v plné seberealizaci tak člověk tvoří věci v souladu s právními předpisy krásy.<sup>35</sup>

Podstatný krok v rozvoji marxistické a materiální estetiky pak učinil Christopher Caudwell, který pojal krásu jako vyplývající ze sociálního uspořádání afektivních prvků v oblasti sociální. „Toto sociální uspořádání bylo samo neoddělitelné od pracovního procesu, který Caudwell charakterizuje nejen jako společenství akce a reakce, ale také jako *společenství touhy*.“<sup>36</sup> Caudwell také došel k poznatku, že estetické *schopnosti* a sociální podmínky mají společný zdroj v nejzákladnějších lidských procesích.<sup>37</sup>

Georg Lukács mluví o tom, že vliv umění vyplývá ze skutečnosti, že práce (v tomto případě umění) podává pravdivější, dynamičtější a ucelenější odraz reality. Lukács se takto snaží obhájit literární realismus, především literární realismus klasiků, jako jsou Honoré de Balzac a Lev Nikolajevič Tolstoj.<sup>38</sup>

Po rozvoji avantgardy se materialistická estetika posouvá dále, nyní už nepožaduje formu reflektivní pravdy, spíše „(...) na základě předpokládané síly umění zasáhnout přímo po stránce praktické a behaviorální (...)“<sup>39</sup>. Důležitým

---

<sup>34</sup> MARX, Karl. *Ekonomicko-filosofické rukopisy z roku 1844*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1961, 167 s.

<sup>35</sup> LARSEN, Neil. Marxism and materialism. In: KELLY, Michael. *Encyclopedia of Aesthetics*. New York: Oxford University Press, 1998, s. 189.

<sup>36</sup> „This “social ordering” was itself inseparable from the labor process, which Caudwell characterized as not only a community of action and perception but a “community of desire”.“ LARSEN, Neil. Marxism and Materialism. In: KELLY, Michael. *Encyclopedia of Aesthetics*. New York: Oxford University Press, 1998, s. 189.

<sup>37</sup> *Ibid.*

<sup>38</sup> LARSEN, Neil. Marxism and Materialism. In: KELLY, Michael. *Encyclopedia of Aesthetics*. New York: Oxford University Press, 1998, s. 189.

<sup>39</sup> „(...) by virtue of the supposed power of art to intervene directly on the level of the practical and behavioral (...)“ *Ibid.*

poznatkem je také to, že „Umělecký nárok na *materiál* tedy implicitně předpokládá estetický akt čistý a jednoduchý (...). Skutečně revoluční dílo nebude pouze vystupovat do pole obecného povědomí jako zvláštní intence poznání, ale bude pracovat přímo (...) nebo změnit svou vědomou existenci na úrovni praxe.“<sup>40</sup>

Zde můžeme nacházet spojitost s epickým divadlem Bertolda Brechta<sup>41</sup>. Umění se nyní spíše pokouší na diváka působit *šokem* či *odcizením*, aby jej přimělo „(...) mobilizovat diváka k akci vedoucí k sociálním a kulturním změnám.“<sup>42</sup>

Adorno se pokouší o další systematický výklad. „Je to umělecké dílo samotné, nevázané buď na umělce, nebo diváka, co je dnes možná více, než možnost emancipovaného činitele. Zde se však kognitivní rámec objevuje, i když jen v ironickém smyslu, ve kterém Adorno nahlíží na samotný proces racionálního poznání s podezíravostí, že výsledek (...) byl *instrumentalizován* pozdním totalitním kapitalismem.“<sup>43</sup> Adorno tedy má dojem, že se atribut uměleckého díla stává místem pro paradoxní druh poznání, které však není

---

<sup>40</sup> „Art’s claim to the “material” thus implicitly postulates an aesthetic act pure and simple (...). A truly revolutionary work of art would not simply enter the field of general consciousness as a special instance of knowledge, but would work more directly (...) or to alter conscious existence itself on the level of praxis.“ *Ibid.*

<sup>41</sup> Epické divadlo Bertolda Brechta je divadlo, které místo *poskytování* senzací divákovi jej přiměje přijímat rozhodnutí.

<sup>42</sup> „(...) mobilize the receptant into action for social or cultural change.“ MCLELLAN, David. Marxismus. In: BLACKWELL, Basil. *Blackwellova encyklopedie politického myšlení*. 1.vyd. Brno: Jota, 1995, s. 284.

<sup>43</sup> „Is it the work of art alone, unbound to either artist or receptant that embodies what is now perhaps no more than the possibility of an emancipatory agency. Here, however, the cognitive frame reappears, if only in the ironic sense that Adorno views the very process of rational cognition with suspicion, reason itself having been (...) “instrumentalized” by totalitarian late capitalism.” *Ibid.*

vědomě racionální ani iracionální akt čisté intuice. „Pokud se všechny ideály staly falešnými, umělecké dílo tím, že odmítá tyto ideály, se stává samo o sobě instancí materiální (...).“<sup>44</sup>

Pozdější trend materialismu se posouvá k postmodernismu a v literatuře k poststrukturalismu. V západní kultuře můžeme tyto kořeny přisuzovat Althusserovi, který v jednom ze svých děl argumentuje tím, že umění nebylo přímo redukováno na ideologii, pokud dalo možnost vidět něco, co zmiňuje skutečnost.<sup>45</sup>

Post-Althusserovští současní marxisti však mají čím dál menší zájem o estetiku, vyjma Terry Eagletona, který napsal stať *The Ideology of the Aesthetic*<sup>46</sup>. Estetično je tedy v současné době nahrazeno pojmem *kulturní studia*. Kultura lidstva však popírá vzdálenost mezi uměním a životem, populární umění se stalo každodenní součástí běžného žití.<sup>47</sup>

---

<sup>44</sup> „If all ideals have become false, the work of art, by refusing such ideals, becomes itself a novel instance of the material, but one in which the true ideal (...)” *Ibid.*

<sup>45</sup> MCLELLAN, David. Marxismus. In: BLACKWELL, Basil. *Blackwellova encyklopedie politického myšlení*. 1.vyd. Brno: Jota, 1995, s. 284.

<sup>46</sup> EAGLETON, Terry. *The Ideology of the Aesthetic*. Oxford and Cambridge, Mass, 1990.

<sup>47</sup> LARSEN, Neil. Marxism and materialism. In: KELLY, Michael. *Encyclopedia of Aesthetics*. New York: Oxford University Press, 1998, s. 190–191.

### 3 Marxismus v letech 1990 – 2013

Tato část práce se týká článků souvisejících s tématem marxismu. Jak jsme již uvedli v úvodu, tyto články je potřeba projít a provést jejich rozbor a následnou komparaci. Rozdělíme je do tří kategorií. První kategorii budou vyplňovat články, které jsou velmi přínosné, druhá kategorie bude zahrnovat články méně přínosné a třetí kategorie se bude týkat článků bez jakéhokoliv přínosu.

#### 3.1 Články týkající se marxismu vydané v letech 1990 – 2013

Nyní je potřeba uvést souhrn článků vydaných česky, či do českého jazyka přeložených, které se dotýkají námi zvoleného tématu.

Námi nalezené a zvolené články tedy jsou: studie Miloslava Caňka<sup>48</sup> *Etično – estetično – politično. Ke vztahu (českého) strukturalismu, poststrukturalismu a marxismu*<sup>49</sup>, stati Fredrica Jamesona *Teorie postmoderny*<sup>50</sup> a *Pět tezí o současném marxismu*<sup>51</sup>, text Slavoj Žižeka *Lenin ve virtuálním kyberprostoru?*<sup>52</sup>, zkrácený překlad knihy ve formě eseje Marka Fishera, přeložený Radovanem Barošem, *Kapitalistický realismus aneb proč je*

---

<sup>48</sup> Doktorand na FF UK, působí na Ústavu české literatury a komparatistiky.

<sup>49</sup> CAŇKO, Miroslav. *Etično – estetično – politično. Ke vztahu (českého) strukturalismu, poststrukturalismu a marxismu. Aluze. 2008, č. 2, s. 26–40.*

<sup>50</sup> JAMESON, Fredric. *Teorie postmoderny. Aluze. 2009, č. 3, s. 68–75.*

<sup>51</sup> JAMESON, Fredric. *Five Theses on Actually Existing Marxism. Monthly Review: An Independent Socialist Magazine. 1996, č. 47, s. 1–7.* Tato práce je dostupná v českém překladu Pavla Siostrzoneka online na [http://www.sok.bz/index.php?option=com\\_content&task=view&id=194&Itemid=28](http://www.sok.bz/index.php?option=com_content&task=view&id=194&Itemid=28)

<sup>52</sup> ŽIŽEK, Slavoj. *Revolution at the Gates.* London: Verso, 2002, s. 292–297. Kapitola z knihy přeložená Martinem Rabenseifnerem, dostupná online na [http://www.sok.bz/index.php?option=com\\_content&task=view&id=173](http://www.sok.bz/index.php?option=com_content&task=view&id=173)

dnes snazší představit si konec světa než konec kapitalismu<sup>53</sup>. Dále zde máme článek Cristiana Fuchse *K marxistickým internetovým studiím*<sup>54</sup> a kapitolu Karel Marx z knihy *Naklonění svobodě. Marný pokus o potlačení lidské přirozenosti*<sup>55</sup> v překladu Josefa Tětky. Literární noviny poskytují poměrně velké množství článků: *Kulturní levice a české moderní dějiny*<sup>56</sup>, *Černá kniha kapitalismu*<sup>57</sup>, *Kultura, kulturnost a umění*<sup>58</sup>. Dále si představíme článek Miroslava Štochla s názvem *Teorie v karanténě*<sup>59</sup> a esej Michaela Hausera *Traumatická krása. Caravaggio a proletariát*<sup>60</sup>.

### 3.2 Články přínosné pro současnou marxistickou estetiku

V tomto oddíle se budeme věnovat článkům, které mají pro současný marxismus velký přínos, ať už po stránce nových myšlenek, či komparace myšlenek autorů starších. Tyto články by měly být následovně použitelné pro komplexní náhled na současný stav marxistické estetiky a měly by nám pomoci dobře se orientovat v kulturně-historických souvislostech.

---

<sup>53</sup> Kapitalistický realismus aneb proč je dnes snazší představit si konec světa než konec kapitalismu. *Literární noviny*. 2010, č. 8.

<sup>54</sup> SOK – Cristian Fuchs: K marxistickým internetovým studiím. In: *SOK: Sdružení pro levicovou teorii* [online]. Dostupné z: [http://www.sok.bz/index.php?option=com\\_content&task=view&id=561](http://www.sok.bz/index.php?option=com_content&task=view&id=561)

<sup>55</sup> CARABINI, Louis E. *Naklonění svobodě: marný pokus o potlačení lidské přirozenosti*. Praha: Ludwig von Mises Institut, 2012.

<sup>56</sup> ANDĚL, Jaroslav. Kulturní levice a české moderní dějiny. *Literární noviny*. 1990, č. 33, s. 1.

<sup>57</sup> SOUČEK, Jindřich. Robert Kurz: Černá kniha kapitalismu. *Literární noviny*. 2004, č. 5, s. 1, 4.

<sup>58</sup> KROUTVOR, Josef. Kultura, kulturnost a umění. *Literární noviny*. 1990, č. 2, s. 5.

<sup>59</sup> ŠTOCHL, Miroslav. Teorie v karanténě. *A2*. 2007, č. 48. Dostupné na <http://www.advojka.cz/archiv/2007/48/teorie-v-karantene>

<sup>60</sup> HAUSER, Michal. Traumatická krása. Caravaggio a proletariát. *A2*. 2010, č. 1. Dostupné z: [http://www.sok.bz/index.php?option=com\\_content&task=view&id=381](http://www.sok.bz/index.php?option=com_content&task=view&id=381)

### 3.2.1 Miloslav Caňko: Etično – estetickéno – politickéno

Prvním, velmi přínosným článkem je pro nás rozhodně stať Miloslava Caňka *Etično – estetickéno – politickéno. Ke vztahu (českého) strukturalismu, poststrukturalismu a marxismu*.

Podle Caňka: se objevují ve strukturalismu a poststrukturalismu zcela jasné reflexe marxismu<sup>61</sup>. V úvodu své stati zmiňuje počátek dialogů o marxismu a jeho problematice; zmiňuje především třicátá a šedesátá léta; přičemž jako představitele třicátých let uvádí Bedřicha Václavka, Kurta Konráda a Závěše Kalandru, jako představitele let šedesátých uvádí Roberta Kalivodu a Květoslava Chvatíka. Mluví o znovuoobjevení metody a zmiňuje, že tito autoři k ní mají poměrně vstřícné stanovisko, na rozdíl od „sgallních“ marxistů z padesátých let, či představitelů marxistické sémiologie.

Caňko uvádí několik otázek, na něž se následovně pokouší ve své práci odpovědět. Ptá se, jaký je vztah mezi bytím a vědomím a jak se tento vztah projevuje v umění, či literatuře. Další otázka, kterou si pokládá, se týká úlohy subjektu ve vývoji toho kterého diskurzu. Následuje otázka poměru historicky proměnlivého a antropologicky konstantního v umění a chápání „autonomie“ či sociální funkčnosti“ umělecké tvorby a jejích výsledků.

Kapitola *Bytí a vědomí* má dvě podkapitoly, *Naddeterminace* a *Subjekt a diskurz*. V první podkapitole mluví Caňko o snaze najít bod, kde ztrácí smysl protiklad materialistického a idealistického řešení otázky. Zmiňuje zde Althusserovo zavedení pojmů Freuda: předeterminovatelnost/naddeterminace („überdeterminierung“/ „surdétermination“), čímž stvrzuje odmítání Hegelovy koncepce „expresivní totality“<sup>62</sup>; vývoj celku je nutno vysvětlovat „z konkrétní, historicky víceméně nahodilé konstelace a vzájemné artikulace jednotlivých

---

<sup>61</sup> U Foucaulta nacházíme zjevný vliv Althussera.

<sup>62</sup> Teze, že ekonomika, ideologie, právo, represivní orgány atd. navzájem korespondují.

sfér, jejich relativně autonomních logik.“<sup>63</sup> Chvatík pro změnu používá v souvislosti se studií výrazu „superdeterminace“, z čehož může plynout, že pražská škola naplno uskutečnila Althusserovský „průlom“ jakožto „důsledné stvrzení a radikální rozvinutí myšlenky „bloudící“ mezi marxisty již od sklonku předminulého století.“<sup>64</sup>

Podkapitola *Subjekt a diskurz* pro změnu řeší problém sdělitelnosti prvků (aspektů) psychických stavů a pochodů vymykajících se požadavkům intersubjektivní ekvivalence, na což navazuje „otázka sociálních determinací při utváření osobnosti, jejího individuálního vědomí, v němž teprve se prožitky stávají prožitky“<sup>65</sup> Mluví se zde i o tématu marxistické „fetišizace“, což je podle Caňka „tendence produktů lidské činnosti získávat autonomii vůči ostatním původcům“<sup>66</sup>. Jedinci tedy sami přestávají být samotnými skutečnými tvůrci dějin. Dalším z konceptů zde zmiňovaných je koncept antihumanismu<sup>67</sup>, ke kterému se pak v polovině osmdesátých hlásí Althusser. Podle něj je rozhodující odvrát od Ekonomicko-filozofických rukopisů ke Kapitálu. V šedesátých letech dochází k přesunu od Marxových myšlenek k Nietzscheho. Lenin v té době parafrázuje pomocí dualismu a monismu idealismus a materialismus: podle něj dějiny filozofie jsou neúnavným stopováním hranice mezi idealismem a materialismem.

Druhá kapitola s názvem *Obecné a zvláštní* obsahuje tyto podkapitoly: *Cesta k ne-substanční antropologii, Univerzální a partikulární, a Poznání a tvorba*. V první podkapitole se dostáváme k při o obecnou lidskou podstatu.

---

<sup>63</sup> BARŠA, Pavel, CÍSAŘ, Ondřej. *Levice v postrevoluční době*. Brno, CSDK. 2004, s. 31–33, s. 27.

<sup>64</sup> CAŇKO, Miroslav. Etično – estetickéno – politickéno. Ke vztahu (českého) strukturalismu, poststrukturalismu a marxismu. *Aluze*. 2008, č. 2, s. 28.

<sup>65</sup> *Ibid.*

<sup>66</sup> *Ibid.*, s. 28.

<sup>67</sup> Najdeme jej dobře vyjádřený ve Foucaultově knize *Slova a věci*.

Podle Caňka dochází ke čtyřem takovýmto přím: (1) konfrontace s freudismem, (2) konfrontace se strukturalismem, (3) konfrontace se surrealismem a existencialismem, (4) pře mezi sebou v teoriích navzájem. Robert Kalivoda mluví o moderních duchovních směrech prolínajících se s marxismem<sup>68</sup>; konkrétně Kalivoda zmiňuje prolínání marxismu s psychoanalýzou.

*Univerzální a partikulární* je podkapitola, ve které se objevuje zmínka o šedesátých letech, konkrétně o marxismus odmítající normativní dělení lidských prožitků, názorů apod.<sup>69</sup> Objevuje se významná otázka „dezintegračních“ hodnotových systémů, marxisté se shodují na pojetí člověka jako nepřirozeného zvířete<sup>70</sup>. Co je rozhodně zajímavé, jsou úvahy týkající se člověka jako mravní bytosti, k čemuž nás vede postmoderní a analytický přístup.

*Poznání a tvorba* je poslední podkapitola druhé kapitoly. Klíč k dialektickému rozřešení problému „určení místa estetické funkce mezi ostatními“<sup>71</sup> udává Jan Mukařovský ve studii *Estetická funkce, norma a hodnota jako sociální fakty* (1936) a následovně v přednášce v Paříži „O strukturalismu“ (1946). Zde objevuje problém v tezi „průhlednosti“ estetické funkce. „Étos estetična spočívá v negování „dělby práce“.“<sup>72</sup>

Třetí kapitolou je *Estetično a politično*, kde Caňko podává nástin politické filozofie umění – vychází zde přitom z ontologické definice „politična“ Slavoj Žižeka podané v knize *Nepolapitelný subjekt*. Na Žižekovu

---

<sup>68</sup> Zde nacházíme analogii s Mukařovského antropologickou konstantou.

<sup>69</sup> Marxisté tyto považují za méněcenné.

<sup>70</sup> Viz CAŇKO, Miroslav. *Etično – estetično – politično*. Ke vztahu (českého) strukturalismu, poststrukturalismu a marxismu. *Aluze*. 2008, č. 2, s. 32.

<sup>71</sup> *Ibid.*, s. 35.

<sup>72</sup> *Ibid.*

citaci navazuje dvěma paralelismy: (1) *psychologický*, který se týká řešení problému falešných racionalizací – výpověď může být pochopena jako (A) falešná (měřená realitou), toto označuje jako *tvrzení*; nebo jako (B) pravdivá (měřená psychodynamickou funkční hodnotou) označena jako *symptom*. „Můžeme to říci také tak, že racionalizace je iracionálním efektem racionální struktury, který se staví proti ní a to dvojím způsobem. Jednak jako více či méně dysfunkční element a jednak jako „krystalizace“ všeho, co je v chodu dané struktury bezděčně produkováno a zároveň potlačováno.“<sup>73</sup> V duchu pojetí negace negace je i úvodní kapitola Adornovy Estetické teorie (řeší otázku autonomie vs. Heteronomie umění), která hovoří o autonomním zacházení s heteronomními prvky. (2) druhý paralelismus je vyjádřením, že dílo primárně upoutává k mimoestetickým fenoménům (které jsou reálné).

Svou stat' Caňko uzavírá slovy, že hypotéza zůstává pouze hypotézou a tím se pokouší naznačit, že jeho práce nemá za úkol vynášet nové soudy, ale porovnávat myšlenky již dříve vyřčené. Avšak i přesto tento článek považujeme za přínosný, protože podává výbornou komparaci a přehled myšlenek marxismu dvacátého století. Vztah bytí a vědomí a jejich projevu v umění a literatuře, který je zmíněn v první části jeho práce, je rozhodně zajímavým tématem k zamyšlení. Stejně tak pokus řešit otázku určení místa estetické funkce mezi ostatními (ačkoliv k tomuto tématu se již vyjádřil Mukařovský). Teorie politické filozofie umění podaná ke konci stati, kterou Caňko velmi podrobně rozvádí, přináší na poli marxistické estetiky poměrně nový námět k zamyšlení.

---

<sup>73</sup> CAŇKO, Miroslav. Etično – estetično – politično. Ke vztahu (českého) strukturalismu, poststrukturalismu a marxismu. *Aluze*. 2008, č. 2, s. 36.

### 3.2.2 Fredric Jameson: Teorie postmoderny

Fredric Jameson si ve svém článku *Teorie postmoderny* pokládá zásadní otázku: je pojem postmoderny užitečný? Tento problém je podle Jamesona nejen estetický, ale i politický.

„(...) přisuzovat nějakou historickou originalitu postmoderní kultuře ve svém důsledku znamená afirmovat jistou radikální strukturální diferenci mezi tím, co nazýváme konzumní společností, a předchozími stadii kapitalismu, z nichž tato společnost vzešla.“<sup>74</sup> Jameson hovoří o tématu hodnocení vysokého či klasického modernismu. Podle něj existují čtyři obecné postoje, avšak i toto elegantní schéma poukazuje k politicky progresivní nebo reakcionářské formulaci; pokud na problém nahlížíme z marxistické či obecně levicové perspektivy.

Nacházíme příbuznost v podobných zmínkách a politickém krédu postindustriální společnosti (tento postoj zbavuje nejednoznačnosti kniha Toma Wolfa *From Bauhaus to Our House*, kde se objevuje vášnivá nenávist k moderně; ale kritika modernismu má zde ideologicky odlišného ducha).

Jameson se pokouší o srovnávání Kramera a Wolfa, kteří mají politicky velmi mnoho společného. Kramer připodobňuje na první pohled buržoazní postoj modernistů k „loajální opozici“, kterou pomocí grantů a nadací živá tajně sama buržoazie (tento pokus připodobnění ale není příliš přesvědčivý).

Časopis *The New Criterion* se pokouší vymýtit šedesátá léta a jejich odkaz a snaží se vytvořit novou konzervativní kulturní kontrarevoluci se záběrem od estetiky po obranu rodiny a náboženství. Tento postoj můžeme využít k progresivnějšímu pohledu na věc. Jürgen Habermas převrací a pokouší se přeformulovat tuto teorii, čímž přitakává nejvyšší hodnotě modernismu a odvrhne teorii i praxi postmodernismu. Habermas s Adornem se snaží

---

<sup>74</sup> JAMESON, Fredric. *Teorie postmoderny*. Aluze. 2009, č. 3, s. 68.

zachránit a připomenout podle nich zásadně negativní problém: „(...) kritickou a utopistickou moc nejvýznamnějších příkladů vysokého modernismu.“<sup>75</sup> Habermas může mít vzhledem k současné politice svého státu pravdu, starší podoby vysokého modernismu si pravděpodobně zčásti udržely něco ze své subverzivní síly.

U obou postojů<sup>76</sup> dochází k přijímání nového označení, což jen stvrzuje souhlas s nevyhnutelností existence „(...) rozhodujícího rozchodu mezi moderní a postmoderní dobou, ať už pak postmodernu hodnotíme jakkoli.“<sup>77</sup>

Lyotard žádá, abychom jeho dílo chápali jako nutnou součást afirmace autentických podob vysokého modernismu.<sup>78</sup> Genialita spočívá v tom, že to, co dnes zveme „postmodernismus“, nenásleduje po vysokém modernismu jako jeho odpadní produkt, ale spíše jej předchází; současný postmodernismus by tedy měl být vnímán jako předzvěst objevení se nového vysokého modernismu. Tento názor však nelze hodnotit pouze z hlediska estetiky, ale i sociologie a politiky. Z toho plyne potřeba sociálního a politického pojetí nového společenského systému, který překračuje klasický kapitalismus.

Negativní převrácení tohoto postoje má za následek podobné ideologické odvrhnutí modernismu jako u Lukáče, u těchto názorů tedy existuje politická nejednoznačnost.

Jencks upozorňuje na populistický sklon postmoderny: „(...) ideologické hodnocení postmodernismu dnešní doby s sebou nutně přináší také hodnocení nás samých, stejně jako příslušných artefaktů.“<sup>79</sup>

---

<sup>75</sup> JAMESON, Fredric. *Teorie postmoderny*. Aluze. 2009, č. 3, s. 68.

<sup>76</sup> Antimoderní/propostmoderní, promoderní/antipostmoderní.

<sup>77</sup> JAMESON, Fredric. *Teorie postmoderny*. Aluze. 2009, č. 3, s. 70.

<sup>78</sup> Podobnou věc dělá Adorno.

<sup>79</sup> JAMESON, Fredric. *Teorie postmoderny*. Aluze. 2009, č. 3, s. 72.

„Podle klasického marxismu nalézáme zárodky budoucnosti již v naší přítomnosti a je nutno je z ní pojmově vyčlenit, jednak pomocí analýzy, jednak politickou praxí (...)“<sup>80</sup> Tento rys se v některých druzích umění stal univerzálnější a dokonce došlo ke smazání odlišení vysoké a masové kultury, což bylo odlišování, které můžeme považovat za typickou vlastnost modernismu.

Objevení vysokého modernismu je spjato s rozšířením masové kultury. Po Schönbergovi a Cageovi se znovu objevují antitetické tradice „klasického“ a „populárního“. Obroda fotografie jako významného média a zároveň „substančního plánu“ ve fotorealismu a popartu je příznakem stejného procesu. „Teorie postmodernismu se tak nakonec může povznést na úroveň systému samotného, spolu se svou nejdůvěrnější propagandou oslavující vrozenou svobodu stále neomezenější sebeprodukce.“<sup>81</sup>

Dualismy mezi modernou a postmodernou jsou méně tolerantní než většina jiných běžných dualismů, proto je zde podle Jamesona nutné podsunutí třetího členu, který autor nazývá „realismem“. Tento člen „(...) drží pohromadě předcházející dva s jakýmkoli hypotetickými čtvrtými termíny rozmanitých protokapitalismů (...)“.<sup>82</sup>

V závěru své práce Jameson uvádí, že dualismus bychom měli využívat proti němu samotnému (stejně tak, jako nás naše periferní vidění nutí soustředit se na předmět, o který nemáme zájem). Teorie o postmoderně podle něj tedy více než o postmoderně prozradí o moderně – a možná se totéž ukáže i naopak, ačkoli moderna a postmoderna nejsou symetrické protiklady.<sup>83</sup>

---

<sup>80</sup> JAMESON, Fredric. Teorie postmoderny. Aluze. 2009, č. 3, s. 72.

<sup>81</sup> *Ibid.*, s. 73.

<sup>82</sup> *Ibid.*, s. 74.

<sup>83</sup> *Ibid.*, s. 68–75.

Tento článek je pro nás přínosným zdrojem myšlenek o dialektice moderny a postmoderny. Opět, stejně jako v článku *Etično – estetično – politično* dochází ke srovnávání myšlenek několika autorů, avšak zde nacházíme určitý posun, tedy konkrétně položení otázky, jestli je postmoderna užitečný pojem a také proč dochází k tak velkým sporům mezi modernou a postmodernou. V rámci marxistické estetiky zde opět dochází k propojení estetiky a politiky. Jameson mimo jiné také přichází s myšlenkou, že vysoký modernismus pomohl rozšířit masovou kulturu. Fotografie jako substanční plán ve fotorealismu a popartu je toho podle něj nesporným důkazem.

### 3.2.3 Fredric Jameson: Pět tezí o současném marxismu

*Pět tezí o současném marxismu* je článek rozdělený na pět částí, tedy jak již napovídá název, na pět tezí, ve kterých se autor věnuje jednotlivým myšlenkám, které nastíníme v následujících odstavcích.

„Marxismus je vědou o kapitalismu, nebo lépe řečeno (abychom zároveň prohloubili oba termíny): je to věda o bytostných rozporech kapitalismu.“<sup>84</sup> V první tezi Jameson mluví o nesmyslnosti oslavy „smrti marxismu“, pokud je stejným hlasem ohlašováno konečné vítězství kapitalismu a trhu. Rozpory kapitalismu nejsou jeho vnitřním rozpadem, ale jsou zákonité a pravidelné, kapitalismus není jen systém či způsob produkce nýbrž nejprizpůsobivější a nejpružnější produkční způsob v dějinách lidstva, čehož dosáhl pomocí (1) expanze systému.

Středem této expanze byla původně hegemonie Anglie. Následně po rozšíření nastoupila USA. Nová centra jsou čím dál celistvější, což znamená širší a větší teritorium pro komodifikaci<sup>85</sup> a zároveň také nové trhy a produkty. Tento stav můžeme nazvat nacionální stadium kapitalismu vytvořené

---

<sup>84</sup> JAMESON, Fredric. Five Theses on Actually Existing Marxism. *Monthly Review: An Independent Socialist Magazine*. 1996, č. 47, s. 1.

<sup>85</sup> Proměna něčeho, co není zboží, na zboží.

z průmyslové revoluce. Teoretické uchopení tohoto stadia je podle Marxe takovéto: následuje imperialismus, tedy konkrétně prolomení hranic národních trhů, a pak světový systém, kterému v současné době říkáme nadnárodní korporace. Otázkou je, zda je toto Marxova poslední fáze kapitalismu. Existují však nad touto tezí výrazné pochybnosti, ačkoli zahrnuje univerzální komodifikaci pracovní síly. (2) Výroba nových druhů zboží je druhou podmínkou k překonání systémových krizí, pokud dojde k zaměření se na technologické inovace (revoluce). Mandel podává vysvětlení tak, že každý výše popsaný druh (období) kapitalismu poskytuje nový vynález, který ho charakterizuje: parní technologie je spjatá s nacionálním kapitalismem, atomová energie a kybernetika jsou výdobytky týkající se nadnárodního kapitalismu, tedy postmoderny. Závěrem první teze Jameson uvádí, že nové postmarxismy (nové postmoderní marxismy) vznikly díky snaze teoreticky uchopit nové a nečekané rozměry, které přináší expanze systému, komodifikace a výroba nových druhů zboží.

Druhá teze hovoří o tom, že socialismus je jako vize svobody ohrožen na dvou ideologických úrovních; a to na úrovni diskursivního boje<sup>86</sup> a „(...) na úrovni, která se dotýká ještě hlubších antiutopických úzkostí a obav ze změny.“<sup>87</sup> Diskursivní boj je úspěch cestou diskreditace nežádoucích alternativ a převedením velkého množství témat na stranu těch, o kterých se diskutovat nedá. Trivializuje a používá historické lekce a politické obavy jako delegitimizaci dříve důležitých a seriózních možností deficitních výdajů, regulace, sítě sociálního zabezpečení a sociálního státu. Ztotožňování sociálního státu se socialismem pak tím pádem tržní rétorice umožňuje dosáhnout vítězství jak nad liberály, tak nad levicí.<sup>88</sup> Úzkosti spjaté s utopii

---

<sup>86</sup> Ve sporu s celosvětovým „thatcherismem“ o tržní systém.

<sup>87</sup> JAMESON, Fredric. Five Theses on Actually Existing Marxism. *Monthly Review: An Independent Socialist Magazine*. 1996, č. 47, s. 3.

<sup>88</sup> Srov. *ibid.*

dnes zaručují velmi snadnou mobilizaci, lidé totiž mají strach o ztrátu současných návyků a identity v důsledku změny sociálního řádu na nový.<sup>89</sup>

Třetí teze se pokouší obhájit koncept revoluce. Sociální revoluce podle Jamesona není časovým okamžikem, nýbrž nutnost změny v synchronním systému a nutnost úplné systémové změny daleko spíše než nutnost reform, které by byly postupné. Revoluce je tedy proces a současně demontáž synchronního systému. S tímto tématem je také spjata otázka násilí: „(...) pokud proces není skutečnou sociální revolucí, pak nemusí být nutně doprovázen násilím. Ale pokud jí je, pak dříve dominantní strana dichotomie nutně sáhne po násilném odporu a pouze v tomto symbolu je násilí (ač je nežádoucí) vnějším znakem či viditelným symptomem toho, že probíhá nefalšovaný sociálně-revoluční proces.“<sup>90</sup>

Větším problémem zde však je otázka národní autonomie, Jameson se ptá, zda je dnes možné, aby se některý segment integrovaných článků odpojil a vytvořil odlišný typ kolektivního projektu.

Čtvrtá teze mluví o zhroucení Sovětského svazu. Jameson nastiňuje několik myšlenek, proč se podle něj Sovětský svaz zhroutil. Prvním důvodem podle něj je, že (1) „(...) vnitřní společenská a politická dezintegrace je součástí většího světově rozšířeného modelu osmdesátých let, který vedl ke strukturálnímu rozkladu jak na Západě, (...) tak i v arabských zemích (...)“<sup>91</sup>. Druhý důvod má podklad v ekonomii: kategorie jako efektivita, platební schopnost a produktivita jsou kategorie, které jsou komparativní, důsledky jsou důležité pouze tam, kde soupeří několik fenoménů, které nejsou stejné povahy. Třetím důvodem je podle Jamesona pokus Sovětského svazu o integraci do

---

<sup>89</sup> Tento problém se týká především movitějších vrstev obyvatelstva.

<sup>90</sup> JAMESON, Fredric. Five Theses on Actually Existing Marxism. *Monthly Review: An Independent Socialist Magazine*. 1996, č. 47, s. 4.

<sup>91</sup> *Ibid.*, s. 5.

systému, který v tu chvíli překračoval z modernismu do postmodernismu a tím pádem měl vyšší produkci, Sovětský svaz nebyl dostatečně výkonný pro tento systém a zhroutil se.

Pátá teze říká, že marxismy vyvinuté v současnosti se liší od těch, které se vyvíjely v období moderny. Mají odlišný vztah ke globalizaci a daleko větší sepijatost s kulturou. Navíc se zvětšuje význam kultury v politické a ekonomické oblasti, což je způsobeno tím, že je vše prostoupeno komodifikací – z kultury se stal byznys.<sup>92</sup>

Tento článek tedy shrnuje současný stav marxismu. Minimální využití tezí jiných autorů staví tuto stať na post jakéhosi posla nových myšlenek. Autor se pokouší podat návod, jak vnímat marxismus, který se postupně vyvinul ze své původní podoby na tu, která je nám známa v současné době. Popisuje expanzi a komodifikaci, které měly za následek nové poměry ve společnosti. Na základě toho vznikly odnože marxismu, které se pokoušely tyto poměry zachytit, popsat a vysvětlit. Udává také důvody, proč marxismus v dnešní době není přijatelnou ideologií a proč je kapitalismus takovým způsobem zakořeněný ve společnosti. V závěru své práce Jameson dochází k myšlence, že současný marxismus je daleko více spjatý s kulturou, uměním a estetikou, než marxismy „předchozí“. Je to pravděpodobně způsobeno tím, že dřívější marxismy se zaměřovaly především na politiku a tím pádem došlo k vyčerpání tohoto tématu. Současné marxismy se tedy mohou věnovat záležitostem estetiky a kultury. Také se zvětšil význam kultury v politice, což je způsobeno prostoupením celé společnosti komodifikací. Z kultury se tedy nakonec stává byznys.

---

<sup>92</sup> JAMESON, Fredric. Five Theses on Actually Existing Marxism. *Monthly Review: An Independent Socialist Magazine*. 1996, č. 47, s. 1–7.

### 3.2.4 Mark Fisher: Kapitalistický realismus

Nyní si představíme práci Marka Fishera s názvem *Kapitalistický realismus, aneb proč je dnes snazší představit si konec světa než konec kapitalismu*.

Tento esej je poměrně výjimečným, pokud jej předběžně srovnáme s články již zmíněnými. Je totiž zkráceným překladem knihy a byl vydán v Literárních novinách.

Autor započíná celou stat' analýzou filmu Alfonsa Cuaróna *Potomci lidí*. Popisuje scénérii elektrárny, která je kombinací vládní budovy a soukromé sbírky, ve které nalézáme například Michelangelova *Davida* – objevuje se dystopie, charakteristická pro pozdní kapitalismus. Při sledování vyvstane na mysl výrok Fredrica Jamesona a Slavoj Žižeka – oba tvrdí, že je snazší představit si konec světa, než konec kapitalismu.

Pokud se dobře soustředíme, v pozadí *Potomků lidí* můžeme najít odkaz na T. S. Eliota, konkrétně na motiv sterility pocházející z Pusté země; objevujeme zde ale i poselství Tradice a individuálního talentu. Podle Fishera se objevuje odvrát od víry k estetice. „„Realismus“ se zde podobá rezignovanému stavu člověka stíženému chronickou depresí, který se domnívá, že jakýkoliv pozitivní stav, jakákoliv naděje, jsou smrtelně nebezpečné iluze.“<sup>93</sup>

Kapitalismus podle Deleuzeho a Guattariho je „(...) skandál, který primitivní a feudální společnosti „preventivně vymýtaly“.“<sup>94</sup> Poté, když kapitalismus dorazil, způsobil desakralizaci kultury. Tento systém „(...) nepodléhá vládě transcendentálního Zákona; právě naopak, eliminuje všechny

---

<sup>93</sup> FISHER, Mark. *Kapitalistický realismus aneb proč je dnes snazší představit si konec světa než konec kapitalismu*. *Literární noviny*. 2010, č. 8.

<sup>94</sup> *Ibid.*

takovéto kódy, aby je opětovně zaváděl *ad hoc*.“<sup>95</sup> Jameson tvrdí, že postmodernismus je „kulturní logikou pozdního kapitalismu“.

Autor upřednostňuje termín „kapitalistický realismus“ místo „postmodernismus“. V 80. letech Jameson zformuloval tezi o postmodernismu, ale stále ještě existovaly vůči kapitalismu nominální alternativy. Postmodernismus vlastně navazuje na modernismus; Jameson si všímá postupného vstřebávání prvků moderny popkulturou (surrealistické prvky v reklamě apod.), což má za následek komodifikaci prvků moderny do obecné kultury. Kapitalistický realismus není konfrontován s modernismem – konec modernismu je pro něj konečným a bez diskuze – akceptuje jeho periodický návrat, ale vnímá jej pouze jako mrtvý estetický styl. Mladí lidé však dnes nepociťují absenci alternativ ke kapitalismu jako problém. Jamesonovi vadí, že kapitalismus pronikl i do podvědomí, kvůli čemuž se dnes projevuje *předintegrace*.<sup>96</sup> „Exemplárním příkladem této tendence je ustavení „etablované alternativy“ či „nezávislých“ kulturních zón, které do omrzení opakují důvěrně známá gesta pseudokonformního vzdoru (...). „Alternativní“ a „nezávislý“ neodkazují k něčemu, co by stálo mimo kulturní mainstream; jsou to spíše stylistické variace, které jsou nedílnou součástí mainstreamové kultury.“<sup>97</sup> Manifest tohoto vidíme u Kurta Cobaina a jeho kapely, Nirvany. Cobain věděl, že je pouhou další řadovou figurkou ve společnosti, kde je každý pohyb sledován, kupován a prodáván ještě dříve, než k němu vůbec dojde. Byl si jist, že jedinou možností, jak uspět na MTV je protestovat proti ní. Uvědomoval si, že „(...) každý jeho krok je předem naaranžované klišé, že

---

<sup>95</sup> Kapitalistický realismus aneb proč je dnes snazší představit si konec světa než konec kapitalismu. *Literární noviny*. 2010, č. 8.

<sup>96</sup> Předběžné formování aspirací a nadějí pozdním kapitalismem a kulturou s ním spojenou.

<sup>97</sup> Kapitalistický realismus aneb proč je dnes snazší představit si konec světa než konec kapitalismu. *Literární noviny*. 2010, č. 8.

dokonce i vzpoura proti němu je klišé.“<sup>98</sup> Patová situace, do které se Cobain dostal, je přesně to, o čem mluví Jameson – postmoderna i Cobain se ocitají ve světě, kde už neexistuje žádná stylistická inovace, kde už se dá pouze imitovat. I úspěch zde znamená porážku, protože pokud dojde k úspěchu, systém objekt pohltí.

Po Cobainově smrti se do popředí dostává hip hop, který ač tvrdí, že je odrazem sociálního, spíše v důsledku zjistíme, že je výrazně podložen kapitalismem. V roce 1996 toto konstatuje Simon Reynolds v eseji pro časopis *The Wire*. Podle Reynoldse se realita mění v brutální naturalismus.

Pochmurný svět, který se objevuje v *Potomcích lidí*, můžeme najít i v ilustrovaných příbězích Franka Millera (v komiksech) a u Jamese Ellroye v jeho detektivních románech. U těchto autorů nacházíme kult brutální demytologizace a odmítnutí přikrášlovat svět kvůli černobílým etickým protikladům.

Jak jsme již výše zmínili, tento článek je oproti předchozím článkům neobvyklý tím, že se jedná o zkrácený překlad knihy ve formě eseje. Toto však není jediné jeho prozatímní unikum. Jako jediný autor, Mark Fisher využívá popkultury k vysvětlení určitých jevů kapitalismu. Jeho přirovnání kapitalistické společnosti futuristické továrně z filmu je velmi zajímavé a názorné. Přínosnost tohoto článku však nespočívá v jeho formě, nýbrž spíše v autorových myšlenkách týkající se postmodernismu. Místo označení „postmodernismus“ uvádí, podle něj lepší, termín „kapitalistický realismus“. Článek tedy opět naráží na tradiční problém marxismu, tedy moderna versus postmoderna.

---

<sup>98</sup> Kapitalistický realismus aneb proč je dnes snazší představit si konec světa než konec kapitalismu. *Literární noviny*. 2010, č. 8.

Článek se však pokouší vyřešit především jednu věc: tedy věčný spor moderny s postmodernou. Tím, že autor postmodernu nazve „kapitalistickým realismem“, ztrácíme možnost konfrontace s modernismem, protože kapitalistický realismus vnímá modernu jako dávno zaniklou a bez možnosti návratu. Nahlíží na ni spíše jako na estetický styl používaný z nostalgie a občas se vracející.

Autor také zároveň hovoří o absenci alternativ ke kapitalismu. Kultura je formována kapitalismem a člověk stojí uprostřed mainstreamu, který nedává možnost inovace, nabízí pouze možnost kopírování. Můžeme říci, že autor kritizuje kapitalistickou společnost, která současný svět umění ovlivňuje natolik, že je těžké přijít s čímkoli novým a uspět.

### **3.2.5 Miroslav Štochl: Teorie v karanténě**

V úvodu článku autor uvádí, že marxismus je směr vzniknuvší kvůli snaze poskytovat fungující teoretické zázemí pro společenské změny, které nastaly. Idealismus nikdy nezašel dál, než pouze ke slovům, proto vešel na scénu materialismus a veškeré systémy, které mu neodpovídaly, bylo třeba nahradit, a to nejen po stránce politiky, ale i v estetice.

Marx s Engelsem však nevypracovali vlastní estetickou teorii. To, co vzniklo v jejich režii, byla spíše teorie politiky. Kulturní politice se věnuje spíše až Lenin a po něm Lukács. Ti chápou umění jako „(...) součást duchovní nadstavby (...)“<sup>99</sup>, protože umění je podle nich odrazem ekonomické a politické situace státu. „Umělecká díla by však měla vědomí a postoje společnosti nejen odrážet, ale také měnit, a tím zpětně působit na základnu.“<sup>100</sup> Funkce uvědomování je tedy podle marxistů jedním z nejdůležitějších nástrojů změny ve společnosti. Taková umělecká tvorba by měla být součástí revoluční aktivity. Každý umělec by měl odpovídat za dopad své tvorby na společnost.

---

<sup>99</sup> ŠTOCHL, Miroslav. Teorie v karanténě. A2. 2007, č. 48.

<sup>100</sup> *Ibid.*

Klíčovým je v marxistickém pojetí umění realismus. Marxisté jej chápou jako tvůrčí přístup, ne jako umělecký směr ohraničený určitým obdobím. Je důležité, aby realismus zachycoval typické charaktery v typických situacích. Realismus je tendenční umění, jelikož „(...) zobrazování podléhá historickému vývoji.“<sup>101</sup> Tendenčnost zde má podobný význam jako stranickost. Nově vniklé umění by mělo směřovat k lidu, ne k elitám, protože v beztřídní společnosti ostatní umělecké tvorby nahrazuje socialistická tvorba. Tato tvorba je univerzálním zprostředkovatelem kvalit ideologických i estetických.

Marxismus kritizuje formalismus.<sup>102</sup> Jejich teze mluví o „dialektické jednotě obsahu a formy uměleckých děl, záměrná marginalizace obsahu ve formalistické metodě se jim musela nutně jevit jako nepřijatelná.“<sup>103</sup> Ideový záměr můžeme najít v obsahu díla, pokud je dílo bez obsahu a ideového poselství, podle marxistů prostě neexistuje. Autonomie umění, kterou zdůrazňuje formalismus, je podle nich také problematická. Dílo, které nemá společenskou působnost, je zbytečné (a nemyslitelné), žádný umělec se nesmí zříct odpovědnosti za to, co tvoří.

V šedesátých letech se objevila snaha o syntézu marxismu a strukturalismu, což vychází především ze snahy studovat sociologický dopad umění. Strukturalismus sleduje estetickou funkci, marxismus uvědomovací. Ale obecná definice funkčnosti uměleckého díla působícího na příjemce byla nakonec přijata stejně tak, jako marxismus a strukturalismus.

Marxismus byl velmi dobře přijat avantgardními umělci. Problém však spočívá ve výše popsaném, marxismus odmítá dílo bez obsahu, což

---

<sup>101</sup> ŠTOCHL, Miroslav. Teorie v karanténě. A2. 2007, č. 48.

<sup>102</sup> Toto je odůvodněno myšlenkou, že formalismus je dobový projev idealismu a krajního subjektivismu.

<sup>103</sup> ŠTOCHL, Miroslav. Teorie v karanténě. A2. 2007, č. 48.

nekoresponduje se surrealistickou tvůrčí metodou čerpající z nevědomí. Ortodoxní komunisté proto avantgardní umělce nepřijali, protože měli pocit, že snažení surrealistů připomíná spíše hru, než ideologický boj. Mnoho surrealistů proto kvůli svému individualismu a problematické morálce bylo vyloučeno ze stran a vznikla velká ideová roztržka.

Podobnost s marxismem nacházíme především v existencialismu. Zde je velmi podobné odcizení a izolace člověka od společenského vývoje. Avšak i zde najdeme problém. „Předpoklad existencionalistů, že vykořeněnost a pocit existenční tísně lze překonat individuální revoltou, odporuje ale idejím komunismu.“<sup>104</sup> Existencialismus však neusiluje o naplnění revolučního programu. Navíc má subjektivistické rysy a podstatu, což z něj dělá spíše nihilistickou, než intervenční filozofii. Podobnosti s marxismem tedy můžeme více hledat ve směru materialismu a ateismu, ale i přesto v existencialismu nacházíme jisté prvky idealismu.

Marxismus v mnohém inspiroval i feminismus a jiná emancipační hnutí, které vznikly ve druhé polovině dvacátého století. Klíčovou myšlenkou pro tato hnutí byl hlavně vztah pán/rab a svoboda/útisk. „Sémiotická analýza literatury měla ve službách feminismu postupně odhalit možné příčiny útlačení žen nejen v kulturní, ale i sociální a politické sféře.“<sup>105</sup> Strukturalismus tedy přebral roli metody ideologie a polemiky. Feminismus je svým způsobem variace na „marxisty třídně chápaný osvobozenecský boj“<sup>106</sup>.

Následně vzniká kulturní materialismus, který je vlastně syntézou strukturalismu, marxismu a myšlenek postmoderní kultury. Zde autor článku předkládá Raymonda Williamse<sup>107</sup>, který zkoumá „(...) dialektický vztah

---

<sup>104</sup> ŠTOCHL, Miroslav. Teorie v karanténě. A2. 2007, č. 48.

<sup>105</sup> *Ibid.*

<sup>106</sup> Srov. *ibid.*

<sup>107</sup> Představitel literárněvědného kulturního materialismu.

základny a nadstavby a materialistické aspekty literární tvorby.“<sup>108</sup> V této teorii je autor výrobcem, psaní produkcí a text směnným artiklem. Literární tvorba je formována ekonomickými podmínkami a materiálním zázemím (mimo jiné kromě politických a ideologických faktorů). Hodnota díla tedy spočívá v jeho formálních kvalitách a zároveň ideovém poslání atd.

Marxismus je jediným směrem, který se pokoušel o průnik teorie do praxe. Marx, Freud a Nietzsche jsou autory, kteří byli motivováni neidealizujícími myšlenkovými směry pozdní moderny. Ale Marxův odkaz byl nakonec devalvován kvůli přílišnému protěžování marx-leninské metody.

Autor tohoto článku výborně shrnuje marxistické metody zkoumání umělecké tvorby. Přínosem je nástin kulturně-historických faktů, které pomáhají lépe se orientovat v marxistické estetice a teorii umění. Velmi podstatné je zde i srovnávání s jinými směry (existencialismus, feminismus apod.), což dává výborný náhled na postupný vývoj nových odnoží marxismu, či filozofických směrů majících v marxismu svůj základ. V závěru práce autor podává velmi podnětnou myšlenku, že podřizovat jakékoliv historické období pouze jedné doktríně je absurdní; staví se za pluralitu myšlenkových systémů.

### **3.2.6 Michael Hauser: Traumatická krása. Caravaggio a proletariát**

Tato esej byla napsána k čtyřstému výročí úmrtí Caravaggia<sup>109</sup> a za úkol si dává ukázat, jak Caravaggio inspiruje současnou levici.

---

<sup>108</sup> ŠTOCHL, Miroslav. Teorie v karanténě. A2. 2007, č. 48.

<sup>109</sup> Italský malíř (1711–1610). Vnímáme u něj velmi nadčasové pojetí umění. Ve své době byl považován za kacíře, protože jeho malířští kolegové nebyli schopni porozumět jeho práci. Používal šerosvit a dramatické kompozice. Jeho výrazovým prostředkem byl především realismus, za který byl však odsuzován, protože údajně působil vulgárně a nepřijatelně. Kvůli realismu dokonce vyhledával osoby přímo v ulicích města, pro obraz Panny Marie pro kostel Santa Maria della Scala použil jako model vyhledávanou prostitutku.

Autor článku hned v úvodu poukazuje na analogii Caravaggiova díla a Slavoje Žižeka, tedy spíše toho, co Žižek nazývá „traumatický průlom, který je natolik nesnesitelný, že vzniká potřeba jej vymazat a tvářit se, že se nic nestalo.“<sup>110</sup> Caravaggiova díla vyvolávaly ve své době obrovský skandál a zároveň fascinaci přesnou malbou. Díla však poté upadla v zapomnění a dlouho nebyl rozpoznán jejich obrovský potenciál. Převratnost jeho děl byla objevena až ve dvacátých letech dvacátého století uměleckým kritikem Robertem Longhi. Longhi zjišťuje, že Caravaggiova tvorba ovlivnila umělce v celém sedmáctém století<sup>111</sup> a ve vlivu pokračovala například i u Delacroixe a Maneta. Caravaggio byl revoluční v tom, že se v jeho obrazech objevil živel, který Rudolf Muther označil jako moc přírody<sup>112</sup>.

Totéž nacházíme u Slavoje Žižeka. „Dnešní kritická teorie (...) je analogií manýrismu v malířství: následovníci působí v limitech vymezených dílem zakladatelů (...), ale jak už to bývá u těch, kteří pouze rozvíjejí teorii mistra a nemají potřebu jej převrátit nebo opustit, produkce se stále více neutralizuje, vyprazdňuje, normalizuje.“<sup>113</sup> Příchod přírody do teorie je analogií průniku sociální reality do současné levicové teorie. Tato sociální realita znamená kupříkladu nezaměstnanost, či ponižování v nadnárodních firmách.

Hauser připodobňuje tento průnik sociální reality do teorie levice na Caravaggiově obraze Madona s poutníky. Madona je římská kurtizána, poutníci klečící před ní jsou proletáři. Vše je obklopeno noční scénou ve výklenku s opadávající omítkou. Madona jakožto nejposvátnější námět je zde symbolem chudoby a prostituce – tato konfrontace vytváří obrovské napětí.

---

<sup>110</sup> HAUSER, Michal. Traumatická krása. Caravaggio a proletariát. A2. 2010, č. 1.

<sup>111</sup> Například Rembrandta či Rubense.

<sup>112</sup> Tímto měl na mysli žebráky, nosiče a kurtizány, kteří se převlekli za sv. Matouše, sv. Jana, či Pannu Marii.

<sup>113</sup> HAUSER, Michal. Traumatická krása. Caravaggio a proletariát. A2. 2010, č. 1.

Caravaggiův šerosvit by se dal chápat jako světlo vznikající „ze zdánlivě nemožného propojení vysokého a nízkého.“<sup>114</sup> Pokud by však byla zobrazena pouhá chudoba a sexualita, přímo, bez protipólu posvátné Madony, napětí by zmizelo. Totéž nacházíme i v levicové filozofii. Pokud zmizí jeden z protikladných pólů, zmizí napětí.

„Levice, zvláště ta česká, často vůbec nemá potuchy o významu formy a stylu a má za to, že pro levice je důležitý obsah, ne forma.“<sup>115</sup> U Caravaggia je obsah převratný, ale pouze pokud koreluje s dokonalou formou a kompozicí. I v době postmoderny, kdy se forma rozpadá, je stále jakýsi druh formy akceptován a respektován: tvar těla a fyzické krásy. Je však přímým opakem Caravaggia, protože počítačovým designem jsou v ní zahlazeny jakékoliv stopy přírody.<sup>116</sup>

Zde Hauser poukazuje na to, že formu nemůžeme nikdy úplně potlačit a rozložit. V Caravaggiových obrazech tedy nacházíme jednu důležitou myšlenku: forma může být osvobozením; na rozdíl od postmoderní levice, která učí, že forma je nadvláda, útlak a spoutání.

Tato esej je zajímavým shrnutím levicového a marxistického vnímání umění. Autor používá přirovnání levice Caravaggiovým obrazům a na základě toho vyvozuje závěry. Mluví především o formě a obsahu a vyčítá současné levice odklon od formy, která je velmi důležitá k udržení napětí. Přínosem článku je zde právě kritika levice za opomínání formy jakožto prvku nezbytného pro udržení pozornosti k obsahu. Ačkoli je esej původně zamýšlena jako pocta slavnému italskému malíři a úvod se zdá být směřován spíše ke glorifikaci jeho díla, nakonec podává dobrý obraz celé problematiky a relevantní a smysluplné odpovědi na (nevyřčené) otázky.

---

<sup>114</sup> HAUSER, Michal. Traumatická kráska. Caravaggio a proletariát. A2. 2010, č. 1.

<sup>115</sup> *Ibid.*

<sup>116</sup> Autor tento stav přirovnává fyzické kráse bez fyzického, vrásek a jiných otisků reality.

### 3.3 Články méně přínosné pro současnou marxistickou estetiku

Tato část poukáže na méně přínosné články týkající se marxismu. Objeví se zde články, které mají alespoň z části přínosnou myšlenku, avšak jejich celkový obsah není úplně přínosným.

#### 3.3.1 Jaroslav Anděl: Kulturní levice a české moderní dějiny

Článek Jaroslava Anděla<sup>117</sup> v Literárních novinách začíná citátem amerického sociologa Daniela Bella. Ten ve svém citátu hovoří o konci komunismu, tedy spíše jeho odchodu ze scény. Zajímá ho, co přitahovalo tolik intelektuálů k marxismu. „Skutečnost, že od loňského listopadu, tedy v době, kdy se rozhoduje o naší dlouhodobé politické a kulturní orientaci, této otázce nebyla věnována pozornost, nesvědčí příznivě o naší schopnosti politické a kulturní sebereflexe.“<sup>118</sup> Intelektuálové dvacátých a třicátých let varovali před komunismem (Například Peroutka v článku *O praporu rudém a šedivém*). V současné době je slovo „komunista“ téměř vulgární, což je naprosto opačný postoj, jaký byl dříve. Bell podle Anděla upozorňuje na otevřenost západní společnosti. Marxismus byl v té době schopný vypracovat nejsoustavnější kritiku kapitalismu a měl velký vliv na moderní umělecká hnutí – proto byla kulturní levice jednou z nejdynamičtějších složek moderní kultury.

Anděl poměrně vtipným způsobem glosuje Marxovu kritiku náboženství, kdy ji nazval „opiem lidstva“. Říká, že marxismus by šlo charakterizovat jako „opium intelektuálů“. Označuje marxismus za sekulární náboženství.

Kultura první republiky byla podle autora určována Ferdinandem Peroutkou a Karlem Teigem. „Oproti Peroutkově pragmatické

---

<sup>117</sup> Historik umění, který v současné době pobývá v New Yorku. Byl autorem a také spoluautorem velkého množství výstav a knih o moderním umění (Např. *Art into Life, Russian Constructivism 1914–1932, Czech Modernism 1900–1945*, a další).

<sup>118</sup> ANDĚL, Jaroslav. Kulturní levice a české moderní dějiny. *Literární noviny*. 1990, 33, s. 1.

a individualistické generaci se Teige a jeho generace hlásila ke kolektivismu, který stavěla proti kapitalistické společnosti.“<sup>119</sup>

Reforma v roce 1968 tedy úzce souvisela s generací – generace, která se v roce 1945 podílela na zavedení komunismu, stála v roce 1968 za snahou o „socialismus s lidskou tvář“.

„Karl Popper, (...), upozornil na přitažlivost holistických teorií a teleologických koncepcí dějin, teorií, které připisují dějinám určitý cíl, jen jim dává smysl a k němuž se veškeré dění vztahuje.“<sup>120</sup> Podobná situace nastala i v moderním umění – myšlenky se v něm projevíly velmi výrazně kvůli vlivu eschatologických vizí.

Přitažlivost marxismu spočívala nejen na možnosti svět vykládat, ale i měnit. Revoluce v tomto duchu však vedly ke stagnaci pohybu dějin kupředu. Současné změny<sup>121</sup> ve střední Evropě by mohly tuto stagnaci odstranit a pomoci vývoji nové epochy dějin. Autor doufá v nastolení demokratické vlády, ale zároveň má strach, aby historický a epistemologický relativismus nevedl k „paradoxní unifikaci a neutralizaci kritického myšlení“<sup>122</sup>

Tento článek, napsaný poměrně krátce po pádu komunistického režimu u nás, je relativně přínosný. Autor v první polovině řeší kulturu společnosti, má dojem, že kultura je z velké části ovlivněna režimem. Pokud by tento článek měl být v první kategorii, tedy mezi přínosnými články pro současný marxismus, musela by být teorie kultury a režimu podstatně více rozvinutá. Autor však v druhé polovině článku přechází k historickým souvislostem a mluví o pozastavení toku dějin, který rozvádí prakticky až do konce článku. Proto tento článek patří právě do kategorie „méně přínosných“.

---

<sup>119</sup> ANDĚL, Jaroslav. Kulturní levice a české moderní dějiny. *Literární noviny*. 1990, 33, s. 3.

<sup>120</sup> *Ibid.*

<sup>121</sup> V roce 1990, článek pochází z této doby.

<sup>122</sup> ANDĚL, Jaroslav. Kulturní levice a české moderní dějiny. *Literární noviny*. 1990, 33, s. 3.

### 3.3.2 Robert Kurz: Černá kniha kapitalismu

Tento článek je značnou částí kapitoly *Běsi se probouzejí* z knihy Roberta Kurze *Schwarzbuch Kapitalismus*, které se svolením autora vybral a přeložil z němčiny Jindřich Souček.

Podle Kurze je kapitalismus u konce slepého letu dějinami. Ekonomie podle něj může vést ke kultuře, která nebere vážně nic a zároveň se mění na „měšťáckou kulturu“. Podle autora je toto odrazem krize, kterou kapitalismus není schopen potlačit ani zvládnout. „Kulturně hravým způsobem postmoderních fejetonů si neoliberalní vítězný tah nové naturalizace sociálních otázek napřed vytvořil přijatelné místo v ekonomické ideologii.“<sup>123</sup> Dostali jsme se k „přirozenému hospodářskému pořádku“, „přirozené nezaměstnanosti“ a Nobelovým cenám za „(...) vágní opakování ekonomicko-egoistických myšlenek z 18. století“<sup>124</sup>.

Ustupují literární a publicistické proudy, které považovaly člověka za duchovní bytost, postmoderní kulturalizace vše zbiologizovala. Kulturní redukcionismus vystřídal nový darwinismus. Psychoanalýza a psychosomatika byly vyvráceny, vulgar-materialismus tvrdí, že nás nepohání nevědomí, nýbrž biochemické procesy těla. „A tak individua pečují tajně o svoji plet' a opatrují vlastní svalovou hmotu, postmoderní kult zevnějšku se vrací zpět k nahé Physis. Je v tom obsažena modifikovaná nacistická estetika.“<sup>125</sup> Autor kritizuje úpadek vědy a kapitalismus za nerelevantní přínosy a pseudo-objevy.

Koncem 70. let se Alain de Benoist nechal inspirovat nacistickou ideologií. „Indogermanismus“ a rasu považuje za pozitivní skutečnosti, které se manifestují průměrným množstvím některých genů. Americký biolog Robert

---

<sup>123</sup> SOUČEK, Jindřich. Robert Kurz: Černá kniha kapitalismu. *Literární noviny*. 2004, č. 5, s. 4.

<sup>124</sup> *Ibid.*

<sup>125</sup> *Ibid.*

Adrey prohlašuje o lidech, že jsou „masožrouti s velkým mozkiem“, kteří mají biologicky předepsaná kritéria. Tvrdí, že člověk je dravec. De Benoist však nebyl za svůj rasisticky mytologizovaný liberalismus vůbec odsouzen, naopak, byl velmi uznáván. Levice však tento problém „neprokoukla“ a nekritizovala také. Prohlubující se světová krize má za následek čím dál větší uplatnění „antisemitského symbolu“, který ze společnosti nikdy nevymizel. „Po vyloučení kritiky ekonomie, která v této literární scéně nebyla nikdy silná, spojil se „na nejvyšší úrovni“ v „literární řeči“ a filosofii levicově demokratický diskurs nevědomě s neonacionálním.“<sup>126</sup>

Autor ke konci mluví o tom, že civilizace se blíží destrukci, ať už se to týká nadnárodních koncernů, sekt zkázy či neonacistů.

Tento článek bychom mohli považovat za méně přínosný. Autor se v něm věnuje kritice kapitalismu v globálním měřítku. Zpočátku se jeho kritika týká úpadku kultury, která je v důsledku kapitalismu prázdná a mění se na „měšťáckou kulturu“. Poté se dostává k tématu úpadku vědy, vědci přicházejí s nesmyslnými objevy, kult duchovnosti člověka zmizel úplně a vše je podřízeno technizaci a novému darwinismu. Můžeme tuto stať vnímat jako jakýsi nevyřčený manifest marxismu stojící v tvrdé opozici vůči kapitalistické společnosti.

---

<sup>126</sup> SOUČEK, Jindřich. Robert Kurz: Černá kniha kapitalismu. *Literární noviny*. 2004, č. 5, s. 4.

### 3.4 Články pro marxistickou estetiku nepřínosné

Tato část představí články, které pro marxistickou estetiku nemají žádný přínos. Jsou to články, které se sice marxismu týkají, ale je v nich minimální, či vůbec žádná zmínka o estetice či umění. Tyto články mohou sice být velmi dobré a smysluplné, avšak pro nás je hlavním kritériem marxistická estetika.

#### 3.4.1 Slavoj Žižek: Lenin ve virtuálním kyberprostoru?

Tato kapitola z knihy *Revoluce před branami*, vydané v roce 2002 je překladem Martina Rabenseifnera.

Lenin po Říjnové revoluci podle autora ztratil víru v kreativní schopnosti lidu, proto začal zdůrazňovat vědu, vědce a bázil na autoritě expertů. Nechal politiky ustoupit do pozadí a inženýry převzít zodpovědnost, což vede k myšlence technokracie.

Kapitalismus vytvořil velkou síť bank, syndikátů, služeb a podobně. Socialismus není možný bez velkých bank. Pokud tuto banku nahradíme celosvětovou sítí internetu, dostaneme se do modernější podoby teorie. Lenin v podstatě začal vyvíjet teorii o významu internetu (avšak internet v té době neexistoval, proto je tato teorie uvedena na příkladu centrální banky). Když převedeme význam, dostaneme tvrzení, že *bez internetu by socialismus nebyl možný*, jestliže k tomu přidáme Leninovu snahu o větší demokratičnost a komplexnost.

Autor kritizuje kapitalistickou společnost i socialismus, má strach o čistou formu rasismu. Objevuje se i téma využívání genetiky pro válečné účely.

„(...) politika bez stranické organizační formy je politikou bez politiky.(...) Dnešní dilema tkví v tom, že jsou dva způsoby, jak se společensky a politicky angažovat: buď přijmout pravidla systému

a podniknout „dlouhý pochod institucemi“, nebo se angažovat v nových sociálních hnutích, od feminismu přes ekologii po antirasismus.“<sup>127</sup>

Pravděpodobně nejdůležitější otázka celého textu se ptá, „zda kapitalismus poskytuje digitálnímu světu opravdu „přirozený“ rámec produkčních vztahů.“<sup>128</sup> Autor vyřkl obavu, zda se v internetu neskrývá nebezpečí pro kapitalismus. Dokonce parafrázuje Leninovu „rovnici“ „Socialismus = elektrifikace + moc sovětů“ na „Socialismus = svobodný přístup k internetu + moc sovětů“<sup>129</sup>.

Ke konci článku autor říká, že „Dnešní dilema tkví v tom, že jsou dva způsoby, jak se společensky a politicky angažovat: buď přijmout pravidla systému a podniknout „dlouhý pochod institucemi“, nebo se angažovat v nových sociálních hnutích, od feminismu přes ekologii po antirasismus.“<sup>130</sup>

Tento článek není pro naše účely marxistické estetiky příliš přínosný. Autor sice vyřkl zajímavou myšlenku, tedy nahrazení pojmu „centrální banka“ v marx-leninské teorii pojmem „internet“, ale nedochází k žádným novým myšlenkám. Estetika, či umění v tomto článku vůbec zmíněny nejsou, proto je nezbytné jej zařadit do kategorie „nepřínosných článků“.

### **3.4.2 Josef Kroutvor: Kultura, kulturnost a umění**

Umění podle autora pramení z lidské duše a rodí se i v tísnivých podmínkách nesvobody. Jako příklad uvádí samizdat. Kultura však není pouhé umění a šíří se a vzniká pouze ve svobodě a kde se daří kultuře, daří se podle

---

<sup>127</sup> ŽIŽEK, Slavoj. *Revolution at the Gates*. London: Verso, 2002.

<sup>128</sup> *Ibid.*

<sup>129</sup> Viz *ibid.*

<sup>130</sup> *Ibid.*

Kroutvora i umění: „Kvetoucí města byla vždy města kulturní, kde se mimo jiné dařilo i umění.“<sup>131</sup>

Celý tento krátký sloupek v Literárních novinách je, pokud jej rozebereme, kritikou socialismu a komunismu („Období „normalizace“ a „reálného socialismu“ (...), ale právě toto období kulturu systematicky ničilo (...)“<sup>132</sup>, vychvalování podmínek kapitalismu (autor mluví o vzkvétání umění v období první republiky). Pokud článek srovnáme s některou z prací zmiňovanou v oddíle 3.2, zjistíme, že je absolutně nepřínosný, ba dokonce obsahuje zjevné antipatie autora a nedokáže být dostatečně faktografický a objektivní.

### 3.4.3 Cristian Fuchs: K marxistickým internetovým studiím

K marxistickým internetovým studiím je stať, která si dala za úkol poskytnout přehled o přístupech v internetových studiích. Celkově se pokouší poukázat na klíčové koncepce v těchto studiích vzniknuvší. Hovoří o kritických studiích v oblasti kyberkultury a politické ekonomie, což jsou dva přístupy, které jsou výrazně uplatněny v kritických internetových studiích obecně. Uplatňuje se zde i 11 marxistických koncepcí (například dialektika, kapitalismus, komodifikace, globalizace, třídní boj, nadhodnota/ vykořisťování/odcizení/třída, estetika a další).

Tato práce je rozdělena na několik oddílů, první mluví o návratu Marxe a marxismu obecně, druhý kritizuje kyberkulturní studie. Třetí oddíl se zaměřuje na kritickou politickou ekonomii a kritickou teorii internetu, čtvrtý oddíl tyto dvě teorie srovnává. Pátý oddíl se zaměřuje na diskusi o koncepcích kritických internetových studií, šestý na jejich kritiku a konečně sedmý oddíl se zabývá závěry vycházejícími z celé této stati (například že „mezi kritickými internetovými studiemi existují metodologické, ontologické a epistemologické

---

<sup>131</sup> KROUTVOR, Josef. Kultura, kulturnost a umění. *Literární noviny*. 1990, č. 2, s. 5.

<sup>132</sup> *Ibid.*

rozdíly.“<sup>133</sup>) Hovoří také o tom, že kritická teorie a kritická politická ekonomie mají základ v pochopení, že třída rozhoduje v pochopení struktury vykořisťování a dominance, projevuje se i v internetu a jiných médiích a tyto formy dominance, o kterých se zde hovoří, jsou vztaženy ke kapitalismu a jsou podmíněny určitými formami vykořisťování.)

Podle Marxe umění nemá být stejné, jako proces práce, který vytváří nadhodnotu. Mluví však o tom, že v kapitalismu se toto děje, veškeré umění je přeměněno na zboží. Opravdové umění proto nemůže spolupracovat s ideologií kapitalismu. Podle autora diskuze o marxistické estetice v uplynulých letech směřovaly především k internetu, online a počítačových her.

Tato stať by měla být v této práci hodnocena jako nepřínosná. Marxistická estetika je zde zmíněna pouze okrajově, v krátkém odstavci, ve kterém navíc ani nenacházíme nové myšlenky. Celý článek se týká internetových studií a hodnocení jejich přístupů. To bychom v rámci estetiky mohli vnímat jako součást popkultury, avšak popkultura zde vůbec zmíněná není.

#### **3.4.4 Louis Carabini: Karel Marx**

Tato stať je kapitolou z knihy *Naklonění svobodě. Marný pokus o potlačení lidské přirozenosti*<sup>134</sup> v překladu Josefa Tětky. V úvodu se autor ptá, co vedlo k rozpadu Sovětského svazu.<sup>135</sup> Vyčítá Marxovi jeho naivní přístup a tvrdí, že jeho učení může být snadno použito k ospravedlnění

---

<sup>133</sup> SOK – Cristian Fuchs: K marxistickým internetovým studiím. In: *SOK: Sdružení pro levicovou teorii* [online]. [cit. 2013-11-26]. Dostupné z: [http://www.sok.bz/index.php?option=com\\_content&task=view&id=561](http://www.sok.bz/index.php?option=com_content&task=view&id=561)

<sup>134</sup> CARABINI, Louis E. *Naklonění svobodě: marný pokus o potlačení lidské přirozenosti*. Praha: Ludwig von Mises Institut, 2012.

<sup>135</sup> Nabízí se totalitarismus, či komunismus. Autor se ptá, zda je mezi těmito pojmy vůbec rozdíl.

despotické politiky. Pracovní teorie hodnoty je podle něj také mylná, protože pracovníci v Londýně údajně čelili zlepšujícím se životním podmínkám a tím pádem podle autora nemohlo docházet k vykořisťování dělnické třídy podnikateli.

Autor udává tezi, že Marxova kritika kapitalismu je neplatná. Mluví o politice genocidy a o tom, že Marxovy mýlky a následování jeho učení zločinem sice nejsou, genocida vyplývající z marxismu však ano. Marx by podle něj byl pravděpodobně otřesen.

„Strategie užívaná Marxovými následovníky k indoktrinaci davu rovněž připomíná strategii užívanou Ježíšovými následovníky. Obě tyto skupiny využívají rituálů, opakovaného předcítání, projevů, přísné oddanosti a působivých kampaní.“<sup>136</sup> Dnes je utrpení a smrt jedinců, kteří se odmítají podřídit politické či náboženské vizi poměrně normální záležitostí. Náboženští fanatici „vynucují správné hodnoty“ u širokých mas, v čemž se neliší od Marxistů prosazujících koncept mocenského ovládnutí životů druhých. Avšak komunismus může být však praktikován i bez vynucené účasti druhých. „Pokud je práce, jak Marx navrhuje, naplněním lidské potřeby (s čímž souhlasím), pak má člověk v dnešní době mnohem širší možnosti ve volbě konkrétní formy práce, která mu toto uspokojení přináší.“<sup>137</sup>

Tato práce je pouhou kritikou prostředků vynucování marxismu. S estetikou či uměním nemá společného vůbec nic a tím pádem je nedostačující a její zařazení do kategorie „nepřínosných textů“ je absolutně opodstatněná.

---

<sup>136</sup> CARABINI, Louis E. *Naklonění svobodě: marný pokus o potlačení lidské přirozenosti*. Praha: Ludwig von Mises Institut, 2012, s. 84.

<sup>137</sup> *Ibid.*, s. 85.

## 4 Závěr

V této bakalářské práci s názvem *Marxistický diskurs v estetice v tištěných médiích mezi lety 1990–2013* jsme se věnovali marxistické estetice, a to především marxistické estetice od roku 1990 až po současnost. Důležité pro nás bylo v první kapitole s názvem *Marxismus a jeho definice* nastínit definici marxismu a jeho vývoj ve dvacátém století, abychom lépe chápali souvislosti ve vybraných textech.

Použili jsme texty různých autorů, nejen českých, ale i světových, které jsme ve druhé, hlavní, části práce s názvem *Marxismus v letech 1990–2013* museli roztrždit do tří kategorií: články velmi přínosné pro marxistickou estetiku, články méně přínosné pro marxistickou estetiku a články pro marxistickou estetiku nepřínosné.

Hlavní část práce měla za úkol roztrždit texty do tří skupin, které určují jejich přínosnost pro námi zvolené téma. Jako velmi přínosné články jsme zhodnotili esej Miloslav Caňka s názvem *Etično – estetično – politično. Ke vztahu (českého) strukturalismu, poststrukturalismu a marxismu*, stati Fredrica Jamesona *Teorie postmoderny* a *Pět tezí o současném marxismu*, dále článek Marka Fishera s názvem *Kapitalistický realismus*, práci Miroslava Štochla *Teorie v karanténě* a esej Michaela Hausera *Traumatická krása. Caravaggio a proletariát*.

Společným jmenovatelem pro tyto články byla dostatečně rozsáhlá a rozpracovaná zmínka o estetice a umění. Velmi často se zde objevovala teorie moderny a postmoderny a debata nad nimi. Nacházeli jsme zde také řešení materialistického přístupu a komparace myšlenek známějších a starších autorů.

Jako méně přínosné jsme zařadili článek Jaroslav Anděla *Kulturní levice a české moderní dějiny* a článek Robert Kurz: *Černá kniha kapitalismu*.

Tyto články se sice o estetice, kultuře a umění zmiňují, avšak ne dostatečně. Souvislosti s estetikou jsou zde postaveny do pozadí a ve člancích jsou spíše řešeny záležitosti politické, či sociologické. Jako úplně nepřínosné jsme však tyto články zařadit nemohli, právě kvůli tomu, že myšlenky týkající se estetiky zde byly, a byly dokonce velmi podnětné, avšak nebyly dostatečně rozpracované.

Nepřínosné články obsahují tyto práce: Slavoj Žižek: *Lenin ve virtuálním kyberprostoru?*, Josef Kroutvor: *Kultura, kulturnost a umění*, Cristian Fuchs: *K marxistickým internetovým studiím* a Louis Carabini: *Karel Marx*. V této kategorii se objevily především články, které, ač se týkaly marxismu, neměly s marxistickou estetikou (a vůbec uměním obecně) nic společné. Nezřídka se zde objevily články přílišně citově zbarvené (nepodložená kritika kapitalismu či marxismu) a prakticky bez jakékoliv důležité myšlenky.

Podařilo se nám tedy tímto vytvořit pomůcku pro zkoumání vlivu marxismu na českou estetiku.

## Résumé

Tato práce měla za úkol sesbírat a roztrždit tištěné články týkající se marxismu, které byly vydány v letech 1990–2013, abychom vytvořili pomůcku pro zkoumání vlivu marxismu na umění a estetiku v českém prostředí. Články měly proto být přeložené do češtiny.

Práci jsme rozdělili na dvě části. V první části jsme vytvořili definici marxismu a popsali jeho vývoj ve 20. století. Druhá část práce je dělena na tři podkapitoly a měla za úkol na základě první části práce rozdělit vybrané články na přínosné, méně přínosné a nepřínosné.

Shrnuli jsme podstatu každého článku a určili, v čem spočívá jeho přínosnost. Přínosnost článků z první podkapitoly spočívala v nových teoriích marxistické estetiky, či shrnutí teorií starších a jejich porovnávání. Druhá podkapitola uvedla méně přínosné články. Tyto články marxistickou estetiku pouze okrajově shrnovaly, ale více nerozvedly. Třetí podkapitola obsahuje články, které s marxistickou estetikou vůbec nesouvisejí.

## **Summary**

This work's aim was to collect and assort printed articles about Marxism, which were released in years 1990-2013, to create a tool for research of Marxist impact to art and aesthetics in Czech surroundings. That's why the articles should have been translated into Czech.

We have divided this work into two parts. In the first part we have made a definition of Marxism and described its development in 20th century. The second part of the work is divided into three subheads and its aim was to divide chosen articles pursuant the first part into beneficial, less beneficial and without contribution.

We have summarized the essence of each article and defined what its benefits are. Beneficial of articles from the first subhead consisted in new theories of Marxist aesthetics or summarizing the older theories and their comparing. The second subhead stated less beneficial articles. These articles only marginally summarized Marxist aesthetics, but did not develop more. The third subhead contains articles, which have no connection to Marxist aesthetics.

## Seznam literatury

### Encyklopedie

LARSEN, Neil. Marxism and Materialism. In: KELLY, Michael. *Encyclopedia of aesthetics*. New York: Oxford University Press, 1998, s. 188-191. ISBN 01951264753.

LOTTER, Konrad. Estetika marxistická. In: HENCKMANN, Wolfhart. *Estetický slovník*. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1995, s. 54. ISBN 80-205-0478-8.

MCLELLAN, David. Marxismus. In: BLACKWELL, Basil. *Blackwellova encyklopedie politického myšlení*. 1.vyd. Brno: Jota, 1995, s. 283-288. ISBN 80-856-1747-1.

### Knihy

MARX, Karl; ENGELS, Friedrich. Manifest komunistické strany. Praha: Svoboda, 1988, 47 s.

MARX, Karl. Mzda, cena a zisk. 2. autoris. vyd. Praha: Svoboda, 1949, 80 s.

### Články

ANDĚL, Jaroslav. Kulturní levice a české moderní dějiny. *Literární noviny*. 1990, 33, s. 1.

CANĚKO, Miroslav. Etično – estetično – politično. Ke vztahu (českého) strukturalismu, poststrukturalismu a marxismu. *Aluze*. 2008, 2, s. 26–40.

CARABINI, Louis E. *Naklonění svobodě: marný pokus o potlačení lidské přirozenosti*. Praha: Ludwig von Mises Institut, 2012.

FISHER, Mark. Kapitalistický realismus aneb proč je dnes snazší představit si konec světa než konec kapitalismu. *Literární noviny*. 2010, 8, s. 4.

FUCHS, Cristian. K marxistickým internetovým studiím. In: *SOK: Sdružení pro levicovou teorii* [online]. Dostupné z: [http://www.sok.bz/index.php?option=com\\_content&task=view&id=561](http://www.sok.bz/index.php?option=com_content&task=view&id=561)

HAUSER, Michal. Traumatická krása. Caravaggio a proletariát. *A2*. 2010, 1. Dostupné z: [http://www.sok.bz/index.php?option=com\\_content&task=view&id=381](http://www.sok.bz/index.php?option=com_content&task=view&id=381)

JAMESON, Fredric. Teorie postmoderny. *Aluze*. 2009, 3, s. 68–75.

JAMESON, Fredric. Five Theses on Actually Existing Marxism. *Monthly Review: An Independent Socialist Magazine*. 1996, č. 47, s. 1–7.

KROUTVOR, Josef. Kultura, kulturnost a umění. *Literární noviny*. 1990, 2, s. 5.

SOUČEK, Jindřich. Robert Kurz: Černá kniha kapitalismu. *Literární noviny*. 2004, 5, s. 1, 4.

ŠTOCHL, Miroslav. Teorie v karanténě. *A2*. 2007, 48. Dostupné z: <http://www.advojka.cz/archiv/2007/48/teorie-v-karantene>

ŽIŽEK, Slavoj. *Revolution at the Gates*. London: Verso, 2002, s. 292–297.